

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут економіки

Факультет менеджменту
Кафедра менеджменту

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня бакалавра

студента Юшкова Данила Олександровича

академічної групи 073-20-1

спеціальності 073 Менеджмент

на тему Обґрунтування управлінських рішень у сфері антикризового управління підприємством (за матеріалами ПрАТ «Дніпропетровський тепловозоремонтний завод»)

Керівник кваліфікаційної роботи	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		Рейтинговою	інституційною	
	Баранець Г.В.			
Рецензент				
Нормоконтролер	Баранець Г.В.			

Дніпро
2024

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувач кафедри менеджменту

Швець В.Я.

«20» травня 2024 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня бакалавра

студенту Юшкову Д.О. академічної групи 073-20-1

спеціальності 073 Менеджмент

на тему «Обґрунтування управлінських рішень у сфері антикризового управління підприємством (за матеріалами ПрАТ «Дніпропетровський тепловозремонтний завод»)»

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 27 травня 2024 р. № 474-с

Розділ	Зміст	Термін виконання
Теоретичний	Теоретико-методичні основи антикризового управління підприємством	20.05.2024 р. – 28.05.2024 р.
Аналітичний	Діагностика фінансово-економічного стану підприємства ПрАТ «ДТРЗ»	29.05.2024 р. – 10.06.2024 р.
Рекомендаційний	Розробка рекомендацій щодо забезпечення стабільного розвитку підприємства	11.06.2024 р. – 20.06.2024 р.

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

Баранець Г.В.

Дата видачі « 20 » травня 2024 року

Дата подання до екзаменаційної комісії « 21 » червня 2024 року

Прийнято до виконання

_____ (підпис студента)

Юшков Д.О.

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи бакалавра
студента групи 073-20-1
НТУ «Дніпровська політехніка»
Юшкова Данила Олександровича

на тему: Обґрунтування управлінських рішень у сфері антикризового управління підприємством (за матеріалами ПрАТ «Дніпропетровський тепловозремонтний завод»)

КРИЗА, АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ, ФІНАНСОВИЙ СТАН, ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА, ЙМОВІРНІСТЬ БАНКРУТСТВА, ЛАТЕНТНА КРИЗА, ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ.

Структура роботи: 72 сторінки комп'ютерного тексту; 4 рисунки; 29 таблиць; 1 додаток; 32 джерела посилань.

Об'єкт розроблення – фінансово-господарська діяльність підприємства.

Мета роботи – дослідити теоретичні та методичні основи антикризового управління та розробити заходи щодо запобігання кризи на підприємстві.

Основні результати кваліфікаційної роботи бакалавра полягають у такому: розкрито сутність поняття «криза»; визначено принципи антикризового управління; проаналізовано техніко-економічні показники діяльності ПрАТ «ДТРЗ»; виконано діагностику фінансового стану підприємства, проведено СВОТ-аналіз; оцінено ймовірність банкрутства підприємства; виконано уточнюючу оцінку складності кризової ситуації на підприємстві; надано рекомендації в рамках реалізації стратегії розвитку підприємства та визначено їх ефективність.

Методи дослідження – систематизації та узагальнення, аналізу та синтезу, наукової абстракції, вимірювання, порівняння та спостереження.

Результати кваліфікаційної роботи бакалавра рекомендовано для використання на промислових підприємствах.

Сфера застосування – господарська діяльність підприємства.

Економічна ефективність запропонованих заходів забезпечується за рахунок реалізації інвестиційного проєкту оновлення виробничого обладнання. Проєкт є економічно доцільним, його строк окупності не перевищує двох років, сума чистого приведенного доходу становить 1178,8 тис. грн.

Значимість роботи – реалізація запропонованих заходів дозволить досліджуваному підприємству збільшити прибуток, а отже створити умови для недопущення розвитку кризових явищ та забезпечення стабільного економічного розвитку на довгостроковій основі.

SUMMARY

of qualification paper for the Bachelor's degree
by the student of the academic group 073-20-1
Dnipro University of Technology
YUSHKOV DANYLO

Thesis on the topic: Substantiation of managerial decisions in the field of anti-crisis management of an enterprise (based on the materials of Private JSC "Dnipropetrovsk Locomotive Repair Plant")

CRISIS, ANTI-CRISIS MANAGEMENT, FINANCIAL CONDITION, FINANCIAL DIAGNOSTICS, PROBABILITY OF BANKRUPTCY, LATENT CRISIS, PREVENTIVE MEASURES.

Structure of the work: 72 pages; 4 figures; 29 tables; 1 attachment; 32 references.
Object of development - financial and economic activity of the enterprise.

The purpose of the work is to investigate the theoretical and methodical foundations of anti-crisis management and develop measures to prevent a crisis at an enterprise.

The main results of the bachelor's qualification work are as follows: the essence of the concept of "crisis" is revealed; the principles of anti-crisis management are defined; the technical and economic indicators of the activity of Private JSC «Dnipropetrovsk Locomotive Repair Plant» were analyzed; diagnostics of the company's financial condition was carried out, SWOT analysis was carried out; the probability of bankruptcy of the enterprise is estimated; a detailed assessment of the complexity of the crisis situation at the enterprise was performed; recommendations within the framework of the implementation of the company's development strategy were provided and their effectiveness was determined.

Research methods: systematization and generalization, analysis and synthesis, scientific abstraction, measurement, comparison and observation.

The results of the bachelor's qualification work are recommended for use at industrial enterprises.

Scope of application - business activities of the enterprise.

The economic effectiveness of the proposed measures is provided through the implementation of an investment project for the renewal of production equipment. The project is economically feasible, its payback period does not exceed two years, the amount of net present value is UAH 1,178.8 thousand.

The significance of the work - the implementation of the proposed measures will allow the investigated enterprise to increase its profit, and therefore create conditions for preventing the development of crisis phenomena and ensuring stable economic development on a long-term basis.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	6
1.1 Фінансова криза, принципи антикризового управління	6
1.2 Особливості діагностики кризового стану.....	13
2. ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ПрАТ «ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ТЕПЛОВОЗОРЕМОНТНИЙ ЗАВОД».....	18
2.1 Загальна характеристика підприємства	18
2.2 Аналіз техніко-економічних показників діяльності підприємства.....	19
2.3 Діагностика фінансового стану підприємства.....	27
2.4 СВОТ-аналіз діяльності підприємства	41
2.5 Оцінка ймовірності загрози банкрутства підприємства	44
3. РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	52
3.1 Уточнююча оцінка складності кризової ситуації на підприємстві.....	52
3.2 Заходи для реалізації стратегії розвитку.....	55
3.3 Вибір джерел фінансування та обґрунтування ефективності заходів...58	58
ВИСНОВКИ.....	69
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	73
ДОДАТОК А. Фінансова звітність ПрАТ «ДТРЗ» за 2023 рік.....	77

ВСТУП

Антикризове управління як система впливу на ефективність діяльності суб'єктів господарювання стає невід'ємним фактором попередження виникнення кризового стану, підвищення конкурентоспроможності підприємства та забезпечення його перспективного розвитку, тому потребує посиленої уваги й залишається актуальним для всіх господарських утворень.

Останні події, що відбуваються в Україні та у світі, лише поглиблюють кризові процеси на підприємствах та визначають антикризове управління як пріоритетний напрям наукових і практичних досліджень. Особливістю перебігу кризових процесів у сучасних умовах є наявність «інвестиційного голоду», за якого немає фінансового забезпечення впровадження заходів антикризового управління. Тому цілком закономірно, що нівелювання кризи потребує розробки системи антикризового управління, в якій вагома роль належить превентивним заходам зі своєчасного виявлення (розпізнавання) кризи та попередження її подальшого розвитку.

Об'єктом розроблення є фінансово-господарська діяльність підприємства.

Предметом розроблення в роботі є теоретико-методичні та практичні аспекти впровадження антикризового управління, що сприятиме ефективному функціонуванню підприємства в майбутньому.

Мета роботи - дослідити теоретичні та методичні основи антикризового управління та розробити заходи щодо запобігання кризи на підприємстві.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі завдання:

- розглянуто сутність поняття «криза», принципи антикризового управління підприємством;
- визначено особливості діагностики кризового стану;
- проаналізовано техніко-економічні показники діяльності підприємства;
- діагностовано фінансово-економічний стан підприємства;
- виконано SWOT-аналіз підприємства;

- визначено ймовірність банкрутства підприємства;
- здійснено уточнюючу оцінку складності кризової ситуації на підприємстві;
- обґрунтовано заходи для реалізації стратегії розвитку на підприємстві та визначено їх ефективність.

В роботі використано дві групи методів дослідження: емпіричний та теоретичний. Зокрема, використані такі методи емпіричного дослідження, як: вимірювання, порівняння та спостереження, а також методи теоретичних досліджень: систематизація та узагальнення, аналізу та синтезу, наукової абстракції.

Практична значущість одержаних результатів полягає в можливості впровадження заходів в системі попередження розвитку кризи, а саме інвестиційного проєкту оновлення виробничого обладнання в механічному цеху досліджуваного підприємства. Використана методика визначення порівняльної ефективності лізингових та кредитних операцій допоможе підприємству прийняти обґрунтоване економічне рішення про вибір джерел фінансування проєкту.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

1.1 Фінансова криза, принципи антикризового управління

Загальне трактування кризи зводиться до такого: «Криза - різкий, крутий перелом у чому-небудь; скрутне, важке положення» [1].

Криза (гр. krisis — рішення, поворотний пункт, результат) - різкий, крутий перелом, важкий перехідний стан [2].

Англійський економіст Джон М. Кейнс відзначав: "В економічному циклі є й ще одна характерна риса, що наша теорія повинна пояснити, якщо вона правильна, саме явище кризи, тобто раптову й різку, як правило, зміну зростаючої тенденції понижуючою, тоді як при зворотному процесі такого різкого повороту найчастіше не буває" [3].

Під кризовим станом підприємства розуміється такий його стан, при якому господарюючий суб'єкт нездатний здійснювати фінансове забезпечення своєї господарської діяльності [4].

Подолання такого кризового стану, визначеного як "загроза банкрутства", вимагає розробки й здійснення спеціальних методів фінансового управління підприємством.

Під фінансовою кризою розуміємо фазу розбалансованості діяльності підприємства й втрачених можливостей керівників на фінансові відносини. На практиці із кризою, як правило, ідентифікується загроза неплатоспроможності й банкрутства підприємства, діяльність його в неприбутковій зоні або відсутність у цього підприємства потенціалу для успішного функціонування.

Фінансова криза підприємства характеризується такими параметрами:

- джерелами (факторами) виникнення;
- видом кризи;
- стадією розвитку.

Ідентифікація цих ознак дає можливість правильно діагностувати фінансову неплатоспроможність підприємства й вибрати найбільш ефективний каталог санаційних шляхів.

Загалом у літературі простежується підхід до виділення трьох видів криз.

1. Криза стратегії — на підприємстві втрачений виробничий потенціал і відсутні довгострокові фактори успіху:

- неправильний вибір виробничої площі;
- неефективні політика збуту й асортиментна політика;
- неефективні планування й прогнозування;
- помилкова політика диверсифікованості;
- неефективний апарат управління;
- дефіцит в організаційній структурі;
- відсутність виробничої програми;
- відсутність або недостатність системи контролінгу;
- форс-мажорні обставини.

2. Криза прибутковості — збитки відволікають власний капітал і це призводить до незадовільної структури балансу:

- невиправдане співвідношення цін і собівартості;
- невиправдане підвищення цін;
- ризикові проекти;
- зниження обороту від реалізації продукції;
- збитковість окремих структурних підрозділів;
- придбання збиткових підприємств;
- значні запаси готової продукції на складі;
- високі запаси на персонал;
- високі процентні ставки;
- неефективна маркетингова політика;
- форс-мажорні обставини.

3. Криза ліквідності — підприємство є неплатоспроможним або є реальна загроза втрати платоспроможності:

- незадовільна структура капіталу;
- відсутність або незначний рівень резервних коштів;
- незадовільна робота з дебіторами;
- надання незабезпечених товарних кредитів;
- великий обсяг капіталовкладень із тривалим строком окупності;
- великий обсяг низько ліквідних оборотних активів;
- зниження кредитоспроможності підприємства;
- високий рівень кредиторської заборгованості;
- форс-мажорні обставини.

Фактори, які можуть призвести до фінансової кризи, підрозділяються на [5]:

1. Зовнішні (екзогенні) фактори, які не залежать від діяльності господарюючого суб'єкта й включають:

- спад кон'юнктури економіки в цілому;
- зниження купівельної спроможності населення;
- значний рівень інфляції;
- нестабільність господарського й податкового законодавства;
- нестабільність фінансового й валютного ринків;
- збільшення конкуренції в галузі;
- криза галузі;
- сезонні коливання;
- збільшення монополізму на ринку;
- дискримінація підприємства органами влади й управління;
- політична нестабільність у країні знаходження підприємства або в країнах виробників-постачальників сировини;
- конфлікти між власниками.

Вплив зовнішніх факторів кризи має частіше стратегічний характер. Вони забезпечують фінансову кризу на підприємстві, де менеджмент неправильно або несвоєчасно реагує на них, тобто якщо відсутня або неправильно

функціонує система раннього попередження й реагування, однією з умов якої є прогнозування банкрутства.

2. Внутрішні (ендогенні) фактори, які залежать від підприємства:

- низький рівень менеджменту;
- дефіцити в організації структури;
- низький рівень кваліфікації персоналу;
- недоліки у виробничій сфері;
- порушення в поставках;
- низький рівень маркетингу й втрата ринків збуту продукції;
- прорахунки в інвестиційній політиці;
- брак інновацій і раціоналізаторства;
- дефіцит у фінансуванні;
- відсутність або незадовільна робота служб контролінгу (планування, аналіз, інформаційне забезпечення, контроль).

Типові наслідки впливу причин і факторів на фінансово - господарський стан підприємства можуть бути такі:

- втрата клієнтів і покупців готової продукції;
- зменшення кількості замовлень і контрактів із продажу продукції;
- неритмічність виробництва;
- збільшення собівартості й різке зниження продуктивності праці;
- збільшення розміру неліквідних оборотних коштів і наявність наднормативних запасів;
- поява внутрішньовиробничих конфліктів і підвищення плинності кадрів;
- підвищення тиску на ціни;
- постійне зменшення обсягів реалізації й, як наслідок, недоодержання вибутку від реалізації продукції.

Механізм виникнення кризового стану, як і будь-який економічний механізм (ланцюг послідовних економічних явищ), «запускається» суб'єктами, які ініціюють вихідні економічні явища [6]. Під впливом цих явищ

починається процес проходження (без додаткового імпульсу), що знаходиться в ланцюжку в певній послідовності один за іншим взаємозалежних економічних явищ (ефект падаючого доміно). Наприкінці цього ланцюжка наступає завершальне явище — кризовий стан (банкрутство).

Основною метою антикризового фінансового управління підприємством є розробка й першочергова реалізація заходів, спрямованих на нейтралізацію найнебезпечніших шляхів у ланцюжках економічних явищ, що призводять до кризового стану, заходів, спрямованих на швидке поновлення платоспроможності й відновлення достатнього рівня фінансової стабільності підприємства, що забезпечують його вихід із кризового фінансового стану [4].

Управління повинне сполучати стратегічний і тактичний аспекти. Сутність стратегічного управління полягає у вжитті заходів, що дозволяють запобігти настанню кризи. Тактичне управління має на меті розробку й реалізацію заходів з виведення підприємства із кризового стану й ліквідації наслідків цього стану.

Ринкова економіка виробила велику систему фінансових методів попередньої діагностики й можливого захисту підприємства від банкрутства, що одержала назву «системи антикризового фінансового управління».

Суть цієї фінансової системи управління полягає в тому, що загроза банкрутства діагностується ще на ранніх стадіях її виникнення. Це дозволяє вчасно запустити в хід спеціальні фінансові механізми або обґрунтувати необхідність певних реорганізаційних процедур. Якщо дані механізми й процедури в силу несвоєчасного або недостатньо ефективного їхнього здійснення не призвели до фінансового оздоровлення підприємства, воно стоїть перед необхідністю в добровільному або примусовому порядку припинити свою господарську діяльність і почати ліквідаційні процедури.

Система антикризового фінансового управління підприємства базується на певних принципах.

До основних принципів антикризового фінансового управління належать такі [7]:

1. Постійна готовність до можливого порушення фінансової рівноваги підприємства. Теорія антикризового фінансового управління виходить із того, що фінансова рівновага підприємства, яка досягається в результаті ефективного фінансового менеджменту, дуже мінлива в динаміці. Можлива його зміна на будь-якому етапі економічного розвитку визначається природною реакцією на зміни зовнішніх і внутрішніх умов господарської діяльності. Ряд цих умов підсилюють конкурентну позицію й ринкову вартість підприємства. Інші — навпаки, викликають кризові явища в його фінансовому розвитку. Об'єктивність прояву цих умов в динаміці визначає необхідність постійної готовності фінансових менеджерів до можливого порушення фінансової рівноваги підприємства на будь-якому етапі його економічного розвитку.

2. Рання діагностика кризових явищ у фінансовій діяльності підприємства. З огляду на, що загроза банкрутства підприємства реалізує найвищий рівень катастрофічного ризику, властивий фінансовій діяльності підприємства, і пов'язана з найбільш відчутними втратами капіталу його власників, вона повинна діагностуватися на самих ранніх стадіях з метою своєчасного використання можливостей її нейтралізації.

3. Диференціація індикаторів кризових явищ за ступенем їхньої небезпеки для фінансового розвитку підприємства. Фінансовий менеджмент використовує в процесі діагностики банкрутства підприємства великий арсенал індикаторів його кризового розвитку. Ці індикатори фіксують різні аспекти фінансової діяльності підприємства, характер яких з позиції генерування загрози банкрутства неоднозначний. У зв'язку із цим у процесі антикризового управління підприємством необхідно відповідним чином групувати індикатори кризових явищ за ступенем їхньої небезпеки для фінансового розвитку.

4. Терміновість реагування на окремі кризові явища у фінансовому розвитку підприємства. Відповідно до теорії антикризового фінансового управління кожне кризове явище, що з'явилося, не тільки має тенденцію до розширення з кожним новим господарським циклом, а й породжує нові супутні йому кризові фінансові явища. Тому чим раніше будуть включені антикризові

механізми по кожному діагностованому кризовому явищу, тим більшими можливостями з відновлення порушеної фінансової рівноваги буде володіти підприємство.

5. Адекватність реагування підприємства на ступінь реальної загрози його фінансовій рівновазі. Використовувана система механізмів з нейтралізації загрози банкрутства в більшості пов'язана з фінансовими витратами або втратами, викликаними скороченням обсягів операційної діяльності, призупиненням реалізації інвестиційних проектів і т.п. При цьому рівень цих витрат і втрат перебуває в прямій залежності від цілеспрямованості механізмів такої нейтралізації й масштабу їхнього використання. Тому "включення" окремих механізмів нейтралізації загрози банкрутства повинне виходити з реального рівня цієї загрози й бути адекватним цьому рівню. В іншому випадку або не буде досягнутий очікуваний ефект (якщо дія механізмів недостатня), або підприємство буде нести невиправдано високі витрати (якщо дія механізму надлишкова для даного рівня загрози банкрутства).

6. Повна реалізація внутрішніх можливостей виходу підприємства з кризового фінансового стану. У боротьбі з загрозою банкрутства, особливо на ранніх стадіях її діагностики, підприємство повинно розраховувати винятково на внутрішні фінансові можливості. Досвід показує, що при нормальних маркетингових позиціях загроза банкрутства повністю може бути нейтралізована внутрішніми механізмами антикризового фінансового управління й у межах фінансових можливостей підприємства. Тільки в цьому випадку підприємство може уникнути хворобливих для нього реорганізаційних процедур.

7. Використання при необхідності відповідних форм санації підприємства для запобігання його банкрутства. Якщо загроза банкрутства діагностована лише на пізній її стадії й носить катастрофічний характер, а механізми внутрішньої її нейтралізації не дозволяють досягти необхідного ефекту з відновлення фінансової рівноваги, підприємство повинно ініціювати свою санацію (відновлення платоспроможності [8]) з викликом допомоги ззовні. Цей вид санації називається "досудова санація" [8]. При цьому обираються

найбільш ефективні форми санації (реорганізація, зміна організаційно-правової структури й т. ін.). Такий захід вживається як крайній в системі заходів щодо антикризового фінансового управління підприємством з метою запобігання його реальному банкрутству.

Розглянуті принципи є основою організації антикризового фінансового управління підприємством при загрозі банкрутства.

1.2 Особливості діагностики кризового стану

Оцінка кризових факторів фінансового розвитку й прогнозування можливого банкрутства підприємства здійснюються задовго до прояву його явних ознак. Така оцінка й прогнозування є предметом діагностики банкрутства, що характеризує в концентрованому вигляді зміст перших трьох напрямків формування й реалізації політики антикризового фінансового управління підприємством.

Діагностика банкрутства являє собою систему цільового фінансового аналізу, спрямованого на виявлення параметрів кризового розвитку підприємства, що генерують загрозу його банкрутства в майбутньому періоді.

Залежно від цілей і методів здійснення діагностика банкрутства підприємства підрозділяється на дві основні підсистеми: експрес-діагностика банкрутства; фундаментальна діагностика банкрутства.

Експрес-діагностика кризового фінансового стану банкрутства характеризує систему регулярної оцінки кризових параметрів фінансового розвитку підприємства, здійснюваної на базі даних його фінансового обліку по стандартних алгоритмах аналізу [9].

Основною метою експрес-діагностики банкрутства є раннє виявлення ознак кризового розвитку підприємства й попередня оцінка масштабів його кризового стану.

Експрес-діагностика банкрутства здійснюється за такими наступними етапами [10, 11].

1) Визначення об'єктів спостереження "кризового поля", що реалізує загрозу банкрутства підприємства. Досвід показує, що в сучасних економічних умовах практично всі аспекти фінансової діяльності підприємства можуть генерувати загрозу його банкрутства. Тому система спостереження "кризового поля" повинна будуватися з урахуванням ступеня генерування цієї загрози шляхом виділення найбільш істотних об'єктів за цим критерієм. Із цих позицій система спостереження "кризового поля" підприємства може бути представлена такими основними об'єктами:

- ринкова вартість підприємства;
- структура капіталу підприємства;
- склад фінансових зобов'язань підприємства по терміновості погашення;
- склад активів підприємства;
- склад поточних витрат підприємства;
- рівень концентрації фінансових операцій у зонах підвищеного ризику;
- чистий грошовий потік підприємства.

2) Формування системи індикаторів оцінки загрози банкрутства підприємства. Система таких індикаторів формується по кожному об'єкту спостереження "кризового поля". До найважливіших об'єктів "кризового поля" належать: чистий грошовий потік, ринкова вартість підприємства, структура капіталу підприємства з позицій оцінки автономії, склад фінансових зобов'язань підприємства по терміновості погашення, склад активів підприємства з позицій їхньої ліквідності, склад поточних витрат підприємства, рівень концентрації фінансових операцій у зонах підвищеного ризику.

Система індикаторів по кожному з об'єктів "кризового поля" підрозділяється на два класи: об'ємні й структурні індикатори [12]. Об'ємні індикатори виражаються абсолютною сумою, структурні — відносними показниками, коефіцієнтами.

Склад індикаторів оцінки загрози банкрутства залежить від особливостей фінансової діяльності підприємства, цілей діагностики.

3) Аналіз окремих сторін кризового фінансового розвитку підприємства, здійснюваний стандартними методами. Основу такого аналізу становить порівняння фактичних індикаторів - показників-індикаторів із плановими (нормативними) і виявлення розмірів відхилень у динаміці. Зростання розміру негативних відхилень у динаміці характеризує наростання кризових явищ фінансової діяльності підприємства, що генерують загрозу його банкрутства.

У процесі аналізу окремих сторін кризового фінансового розвитку підприємства використовуються такі методи [13]:

- горизонтальний (трендовий) фінансовий аналіз;
- вертикальний (структурний) фінансовий аналіз;
- порівняльний фінансовий аналіз;
- аналіз фінансових коефіцієнтів;
- аналіз фінансових ризиків;
- інтегральний фінансовий аналіз, заснований на «Моделі "Дюпон»».

4) Попередня оцінка масштабів кризового фінансового стану підприємства. Така оцінка проводиться на основі аналізу окремих сторін кризового розвитку підприємства за ряд попередніх етапів з використанням обговорених вище індикаторів оцінки загрози банкрутства.

Практика фінансового менеджменту використовує при оцінці масштабів кризового фінансового стану підприємства три принципових характеристики: легка фінансова криза; глибока фінансова криза; фінансова катастрофа. Кожна із цих характеристик при необхідності одержує більш глибоку диференціацію.

Система експрес-діагностики банкрутства забезпечує раннє виявлення ознак кризового розвитку підприємства й дозволяє вжити оперативних заходів по їхній нейтралізації. Її попереджувальний ефект найбільш відчутний в стадії легкої фінансової кризи підприємства. При інших масштабах кризового фінансового стану підприємства воно обов'язково повинно доповнюватися системою фундаментальної діагностики.

Одним з найбільш ефективних критеріїв, що вірогідно характеризує поточну фінансову стабільність підприємства і його поточний фінансовий стан в дійсних ринкових умовах, є показник забезпеченості запасів і витрат джерелами їхнього фінансування (ЗЗВДФ) [14]. У цьому випадку визначаються джерела фінансування оборотних активів підприємства у вигляді запасів і витрат (ЗВ), тобто якою мірою оборотні активи фінансуються власними оборотними коштами з урахуванням довгострокових зобов'язань (ВОК) і іншими позиковими коштами. При цьому інші позикові кошти представляються у формі непрострочених короткострокових (КК) кредитів, непростроченої кредиторської заборгованості (КЗ) по товарних операціях, прострочених кредитів і позик (ПК), простроченої кредиторської (ПКЗ) і простроченої дебіторської (ПДЗ) заборгованості.

Стабільність фінансового стану (ФС) залежно від співвідношення обсягу оборотних активів підприємства й видів джерел їхнього фінансування (типу фінансових ситуацій) підрозділяється на чотири типи — абсолютну, нормальну, нестійку й кризову.

Залежність типу стабільності від типу забезпеченості запасів і витрат джерелами їхнього фінансування наведена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 - Типи стабільності фінансового стану залежно від забезпеченості запасів і витрат джерелами їхнього фінансування [15]

Значення показника ЗЗВДФ	Тип стабільності фінансовою стану
$ВОК < ЗВ < ВОК + КК$	Абсолютно стійкий
$ВОК < ЗВ < ВОК + КК + КЗ$	Нормально стійкий
$ЗВ > ВОК + КК + КЗ$	Нестійкий (передкризовий)
$ЗВ > ВОК + КК + КЗ + ПК + ПКЗ + ПДЗ$	Кризовий (на грані банкрутства)

Абсолютно стійкий стан показує, що всі запаси повністю покриваються власними оборотними коштами, тобто підприємство не залежить від зовнішніх кредиторів. Таке становище зустрічається вкрай рідко.

Нормальний стійкий стан пов'язаний з успішним функціонуванням підприємства при ефективному використанні як власних, так і позикових коштів, гарантованій платоспроможності підприємства.

Нестійкий (передкризовий) фінансовий стан відповідає становищу, коли підприємство для покриття частини своїх запасів змушений залучати додаткові джерела покриття, що не є обґрунтованими. У результаті порушується платіжний баланс, але зберігається можливість відновлення рівноваги платіжних коштів і платіжних зобов'язань за рахунок залучення тимчасово вільних джерел (резервного фонду, фонду нагромадження й споживання) коштів в оборот підприємства, кредитів банку на тимчасове поповнення оборотних коштів, перевищення нормальної кредиторської заборгованості над дебіторською. При цьому фінансова нестійкість вважається припустимою, якщо дотримуються такі умови [15]:

- виробничі запаси плюс готова продукція рівні або перевищують суму короткострокових кредитів і позикових коштів, що беруть участь у формуванні запасів;

- незавершене виробництво плюс витрати майбутніх періодів рівні або менше суми власного оборотного капіталу.

Якщо ці умови не виконуються, то є тенденція до погіршення фінансового стану.

Кризовий фінансовий стан (підприємство перебуває на грані банкрутства) характеризується ситуацією, коли на додаток до тимчасово вільних коштів, не прострочених кредитів і кредиторській заборгованості підприємство має прострочені кредити, а також прострочену кредиторську й дебіторську заборгованість. Така ситуація означає, що підприємство не може вчасно розплатитися зі своїми кредиторами й втратив свою платоспроможність. В умовах ринкової економіки при хронічному повторенні такої ситуації підприємство повинно бути оголошене банкрутом.

2 ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ПрАТ «ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ТЕПЛОВОЗОРЕМОНТНИЙ ЗАВОД»

2.1. Загальна характеристика підприємства

Приватне акціонерне товариство «Дніпропетровський тепловозоремонтний завод» - одне з провідних підприємств машинобудівної галузі. Предметом діяльності ПрАТ «ДТРЗ» як структурного підрозділу Мінінфраструктури України є виконання промислових завдань, а саме : ремонт і модернізація локомотивів, вузлів, агрегатів до локомотивів для залізниць і промислових підприємств України; виробництво запасних частин, вузлів, агрегатів до локомотивів та машинобудівної продукції.

Завод був побудований та введений до експлуатації у липні 1884 року і мав назву - Головні паровозні майстерні Катеринінської залізниці, завданням якої було проведення ремонтних робіт паровозів та вагонів для залізниці. У 1929 році паровозні майстерні були виведені із підпорядкування служби тяги та переведені в Українське Районне Управління ремонтними заводами НКПС, при цьому вони отримали статус заводу та стали іменуватися «Дніпропетровський паровозоремонтний завод». У 1965 році Міністерством Шляхів Сполучення СРСР завод було перейменовано у «Дніпропетровський тепловозоремонтний завод». У травні 2001 року Державне підприємство «ДТРЗ» було переведено в процесі корпоратизації у відкрите акціонерне товариство «Дніпропетровський тепловозоремонтний завод». З жовтня 2001 року товариство було структурним підрозділом державної холдингової компанії «Укрзалізремаш» Міністерства транспорту України. З травня 2003 року ВАТ «ДТРЗ» підпорядковується Міністерству транспорту України (Укрзалізниці). Завод має всі необхідні виробничі потужності (будівлі, споруди, передаточні засоби та

обладнання) для виконання ремонту пересувного складу залізниць за вимогами діючої нормативно-правової документації.

Сьогодні завод повністю задовольняє потребу всіх залізниць України та підприємств промисловості в ремонті маневрових тепловозів ЧМЕ-3 (всіх індексів), ТЕМ-2 та магістральних тепловозів ТЕ-10 (всіх індексів), а також виконує ремонти колісних пар для тепловозів (серій 2 ТЕ-10, ЧМЕ-3) [16]. Завод вперше освоїв і виконує капітальний ремонт тепловозів 2ТЕ116.

Основними виробничими одиницями підприємства є цеха, які в свою чергу розподілені на ділянки. За характером робіт, що виконуються, цеха поділені на основні, які займаються виробництвом основної продукції підприємства, та допоміжні, які обслуговують основне виробництво (ремонт обладнання, виготовлення різного інструмента для власних потреб, забезпечення виробництва транспортом, усіма видами енергії і тому подібне). До основних виробничих цехів відносяться: складальний, дизельний, колісно-візковий, ковальський, ливарний, механоскладальний, електроапаратний. Допоміжні - це інструментальний, ремонтно-механічний, ремонтно-будівельний, енергосиловий, транспортний. Структура підприємства включає ще три підрозділи, які вирішують соціально-побутові питання: цех суспільного харчування, заводська поліклініка, дитячий оздоровчий табір. Функції адміністративного управління здійснюється підрозділом заводу управління.

2.2 Аналіз техніко-економічних показників діяльності підприємства

Складне економічне становище в країні, спад виробництва вимагають постійного та досконалого вивчення динаміки обсягів випуску і реалізації продукції. Правильно обрана стратегія виробництва і належні обсяги випуску продукції забезпечують бажаний результат і відповідні масштаби цієї діяльності.

У процесі аналізу діяльності підприємства розглянуті основні техніко-економічні показники його роботи, виконання їх планових значень.

У таблиці 2.1 наведені дані що характеризують виконання плану по основних техніко-економічних показниках впродовж 2022-2023 рр..

Таблиця 2.1 - Основні техніко-економічні показники за 2022-2023 рр.

Показник	Од.вим	Факт за 2022 рік	2023 рік			Зміни за період	
			План	Факт	% до плану	абс	%
Обсяг товарної продукції	тис.грн	254858	308944	262182	84,9	7324	2,87
Обсяг реалізованої продукції	тис. грн	212382	260998	222699	85,3	10317	4,86
Обсяг реалізованої продукції	одиниць	66	80	65	85,0	-1	-1,16
Фонд зарплати ПВП	тис. грн	2448000	3104412	2796600	90,1	348600	14,24
Середня зарплата ПВП	грн.	1974,1	2120,5	2062,3	97,3	88,2	4,47
Вироблення товарної продукції на 1 ПВП	тис. грн	205,3	215,8	193,3	89,6	-12	-5,85
Собівартість реалізованої продукції	тис. грн	182339	209900	184083	87,7	1744	0,96
Витрати на 1 грн товарної продукції	коп.	95,53	93,64	92,1	98,4	-3,43	-3,59
Валовий прибуток	тис. грн	30043	51098	38616	75,6	8573	28,54
Рентабельність	%	0,35	1,02	0,88	86,3	0,53	151,43

На підприємстві щорічно розробляється план виробництва по основних видах продукції в натуральному вираженні, план по товарній продукції й прибутку.

Як видно з даних таблиці 2.1, у 2023 р. план по товарній продукції в діючих цінах виконаний на 84,9% (недовиконання на 15,1%), що становить 262182 тис. грн. На підприємстві виробничі потужності використовуються на 45,1%.

Причинами невиконання обсягів виробництва можуть виявитися такі фактори:

- недостатність власних оборотних коштів;

- несвоєчасність забезпечення виробництва, а в окремих випадках і зрив поставок на підприємство сировини (запчастини для підвісного складу);
- плинність кадрів;
- обмеження в поставках електроенергії;
- неплатоспроможність підприємств — споживачів продукції заводу.

Як видно з табл. 2.1, завод не виконує планові показники не тільки за обсягом товарної продукції, а й іншими техніко-економічними показниками. Так, план за прибутком від виробничої діяльності недовиконаний в 2023 р. на 13,5%. В першу чергу з невиконанням планів з виробництва (послуг з ремонту) основної продукції заводу - маневрових тепловозів.

Вироблення товарної продукції на 1 ПВП за досліджуваний період скоротилось на 5,8%, а за підсумками 2023 року фактичні результати виробництва відрізнялись від планових показників на 10,4% в бік їх зменшення.

Порівняння техніко-економічних показників в динаміці показало, що в 2023 р. всі показники в грошовому вимірі за виключенням витрат на 1 грн товарної продукції зросли. Так, обсяг товарної продукції збільшився на 2,87% або 7324 тис. грн, обсяг реалізованої продукції – майже на 5% або 10317 тис. грн, валовий прибуток на 28,5% або 8573 тис. грн. Практично незмінною був показник обсягу реалізації у натуральних показниках.

Виробничо-господарська діяльність підприємства багато в чому залежить від забезпеченості основними фондами та ефективності їх використання. Основні фонди – це матеріальні активи, які підприємство утримує для використання їх у процесі виробництва.

Як найповніше та як найраціональніше використання основних фондів підприємства сприяє поліпшенню всіх його техніко-економічних показників, зростанню продуктивності праці та фондівіддачі, ефективності капітальних вкладів, збільшенню випуску продукції, зниженню її собівартості.

Отже, на наступному етапі необхідно проаналізувати ступіть зносу фондів, розрахувати коефіцієнт придатності, оновлення, вибуття. Основні

показники, які характеризують використання основних засобів та їхнє зношення в 2022-2023 рр. наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Показники стану основних засобів ПрАТ «ДТРЗ»

№ з/п	Назва показника	2022 р.	2023 р.	Відхилення за період
1	Первісна балансова вартість основних засобів, усього, тис. грн	194428	191318	-3110
2	Знос основних засобів, тис. грн	104919	110989	6070
3	Коефіцієнт зносу (%)	54,0	58,0	4,0
4	Коефіцієнт придатності (%)	46,0	42,0	-2,8
5	Залишкова балансова вартість основних засобів, усього, тис. грн	89509	80329	-9180

Як видно із таблиці, первісна вартість основних засобів за 2023 р. зменшилась на 3110 тис. грн. при коефіцієнті придатності основних коштів 42,0%, а коефіцієнт зносу відповідно становив 58% . На інших промислових суб'єктах галузі зношення основних коштів перевищило 70%.

Для оцінки ступеня відновлення основних засобів підприємства застосовується коефіцієнт відновлення $K_{\text{відн}}$, що визначається як відношення основних коштів господарюючого суб'єкта, що надійшли за оцінюваний період (за рік), до залишку основних коштів на кінець оцінюваного періоду [17]

$$K_{\text{відн}} = B(\text{п}) / B(\text{к}) \quad (2.1)$$

де $B(\text{п})$ — балансова вартість основних засобів, які надійшли за період;

$B(\text{к})$ — балансова вартість основних засобів на кінець періоду.

За підсумками діяльності в 2023 р. коефіцієнт відновлення основних засобів підприємства склав (-0,014) (-2787:191318). З огляду на те, що оптимальне значення даного показника дорівнює 1,00 з напрямку оптимізації на максимум, можна констатувати досить низький ступінь відновлення засобів підприємства за останній рік.

Ще одним показником, що характеризує відновлення основних засобів на підприємстві, є коефіцієнт вибуття ($K_{\text{виб}}$), що визначається як відношення основних засобів, що вибули за розглянутий період, до залишку основних засобів на початок розглянутого періоду

$$K_{\text{виб}} = B(v) / B(p) \quad (2.2)$$

де $B(v)$ — балансова вартість основних засобів, які вибули за період;

$B(p)$ — балансова вартість основних засобів на початок періоду.

За 2023 р. коефіцієнт вибуття основних засобів склав 0,0017. З огляду на те, що оптимальне значення даного показника становить 0,10 з напрямком оптимізації на мінімум, слід зазначити, що за цим параметром господарюючий суб'єкт характеризується досить позитивно.

Дані з таблиці 2.2. свідчать про те, що щорічно вартість основних засобів знижувалась. Це пов'язано з тим, що технічна база підприємства практично не оновлювалася, виведення основних засобів переважає над відновленням.

Зростає щорічно ступіть зносу (на 4% за досліджуваний період), це є наслідком старіння основних засобів підприємства. Зростання рівня зносу понад 40-50% свідчить про наявність морально і фізично застарілого обладнання. Для покращення стану матеріально-технічної бази підприємству необхідно закупити нове обладнання, провести ремонт і модернізацію наявного.

Для узагальнюючої характеристики ефективності використання основних виробничих засобів застосовується показник фондівдачі. Показник фондівдачі (Φ_v) обчислюється як відношення обсягу товарної продукції до середньої вартості основних засобів. Розраховується цей показник у цілому по підприємству, виходячи з даних бухгалтерської звітності (форми №№ 1 й 2 по ОКУД) за формулою [18]

$$\Phi_v = Q_{\text{пп}} / \Phi_a \quad (2.3)$$

Для аналізу ефективності використання основних виробничих засобів в 2023 р. складено таблицю 2.3.

Таблиця 2.3 - Показники ефективності використання основних виробничих засобів ПрАТ «ДТРЗ»

Показники	Ум, поз.	2022 р.	2023 р.	Відхилення від 2022 р.	Темп зміни, %
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн	Q _{рп}	212382	222699	10317	104,9
Середньорічна величина основних засобів, тис. грн	$\bar{\Phi}$	194428	191318	-3110	-98,4
Фондовіддача на 1 грн засобів, грн/грн	Ф _в	1,09	1,16	0,07	106,4
Фондоємність	Ф _с	0,92	0,86	-0,06	93,5

Як видно з таблиці 2.2, в 2023 р. фондівіддача збільшилась в порівнянні з 2022 р. і склала 1,16. Це свідчить про те, що основні фонди використовувалися більш ефективно, фактично з кожної вкладеної в основні фонди гривні підприємство отримувало 1 грн 16 коп доходу від реалізації продукції., що на 7 коп більше порівняно з базовим періодом.

За даними цієї таблиці знаходимо за допомогою інтегрального методу вплив на обсяг реалізованої продукції ΔRP факторів ефективності використання основних коштів - зміну величини самих коштів і зміну величини фондівіддачі у такий спосіб:

а) зміна величини засобів АФ:

$$\begin{aligned} \Delta RP_{\Phi} &= \Phi_{0}^{\Phi} \times \Delta \Phi + (\Delta \Phi_{\Phi}^{\Phi} \times \Delta \Phi) / 2 = \\ &= 1,09 \times (-3110) + \{0,07 \times (-3110)\} / 2 = -33899 - 109 = -34008 \text{ грн} \end{aligned} \quad (2.4)$$

б) зміна фондівіддачі АФВ:

$$\begin{aligned} \Delta RP_{\Phi_0} &= \Phi_0 \times \Delta \Phi_{\Phi} + (\Delta \Phi_{\Phi} \times \Delta \Phi) / 2 = \\ &= 194428 \times 0,07 + \{0,07 \times (-3110)\} / 2 = 13609 - 109 = 13500 \text{ грн} \end{aligned} \quad (2.5)$$

Сумарний вплив факторів складе:

$$\Delta PP = \Delta PP_{\phi} + \Delta PP_{\phi_0} = -34008 + 13500 = -20508 \text{ грн} \quad (2.6)$$

Як видно із проведених розрахунків, зменшення величини основних виробничих засобів призвело до зменшення обсягу виробництва продукції. А також збільшення фондovіддачі визначило значний приріст обсягу реалізованої продукції.

Важливим показником, який визначає суму основних засобів, що припадають на 1 грн реалізованої продукції, є фондоємність. Показник фондоємності Φ_e розраховується як зворотний показнику фондovіддачі.

Як видно з таблиці 2.3, частка основних засобів, що припадає на одиницю реалізованої продукції в 2023 р. знизилась.

У такий спосіб аналіз стану й використання основних засобів показав наступне. Первісна вартість основних засобів за останні два роки знизилась. Рівень зносу основних засобів в 2023 р. збільшився і склав 58,0%. На інших промислових підприємствах галузі зношування основних засобів перевищило 70%. Коефіцієнт придатності основних засобів становив відповідно 42,0%.

Ступінь відновлення коштів підприємства досить низький (коефіцієнт відновлення (-0,0014) при оптимальному значенні - 1,00). Ступінь вибуття основних засобів характеризується досить позитивно (коефіцієнт вибуття — 0,0017 при оптимальному значенні 0,10). Основні засоби в 2023 р. використовувалися більш ефективно - коефіцієнт фондovіддачі збільшився до 1,16 в 2023 році.

Ефективність використання трудових ресурсів на підприємстві виражається в зміні продуктивності праці як результуючого показника роботи господарюючого суб'єкта. У цьому показнику відображаються як позитивні сторони роботи підприємства, так і всі його недоліки.

Продуктивність праці, характеризуючи ефективність витрат праці в матеріальному виробництві, визначається кількістю продукції, виробленої в одиницю робочого часу або витратами праці на одиницю продукції.

В економічному аналізі рівень продуктивності праці визначається показником вироблення продукції (у грошовому вираженні) на одного працюючого.

У таблиці 2.4 наведені основні показники, які характеризують продуктивність праці на заводі.

Таблиця 2.4 - Динаміка показників продуктивності й оплати праці на ПрАТ «ДТРЗ»

Показники	Од. вим.	2022 р.	2023 р.	Абс. зміна	Темп приросту, %
Середня чисельність усього персоналу, у т.ч.	ос.	1298	1324	26	2,0
- робітників	ос.	1030	1138	108	10,5
- НВП	ос.	268	186	-82	-30,6
Обсяг товарної продукції в порівнянних цінах за рік	тис. грн	254858	262182	7324	2,9
Продуктивність праці всього персоналу	тис. грн/ос.	196	198	2	1,0
Продуктивність праці робітників	тис. грн/ос	247,43	230,39	-17,05	-6,89

Як видно з таблиці 2.4, продуктивність праці в 2023 р. зросла в порівнянні з 2022 р. на 2 тис. грн/ос., темп приросту був незначний – 1%. При цьому продуктивність праці робітників знизилась на 17,05 тис. грн/ос. або майже на 7%. Така динаміка оцінюється негативно, оскільки трудові ресурси зменшують свій внесок у результати діяльності досліджуваного підприємства.

Чисельність працівників підприємства постійно змінюється у зв'язку із звільненням з власного бажання, виходом працівників на пенсію, пересуванням їх на посадах у межах структурних підрозділів та прийняття нових робітників замість вибулих. Так, чисельність робітників зросла на 10,5%, а невиробничого персоналу, навпаки скоротилась на третину. Проте у відносних показниках за два роки зміни загальної чисельності персоналу не були суттєвими, темп приросту становив 2%.

2.3 Діагностика фінансового стану підприємства

З метою своєчасного розпізнавання ознак кризового стану підприємства проводять комплексний фундаментальний аналіз фінансового стану підприємства. При цьому доцільно використовувати два методи: метод поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможного підприємства й метод СВОТ- аналізу (сильних і слабких сторін) підприємства.

Особливості методу поглибленого аналізу описані в теоретичному розділі роботи. Даний метод припускає послідовну оцінку різних фінансових показників діяльності господарюючого суб'єкта: динаміки й структури валюти балансу, джерел власних коштів, кредиторської заборгованості, структури активів, оборотних коштів, собівартості виробництва продукції, прибутковості.

Аналіз розпочинають з оцінки динаміки показника сукупної вартості майна та його структури. Зазначені показники представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 - Динаміка показників балансу ПрАТ «ДТРЗ», тис. грн.

Стаття балансу	01.01.2022 р.	31.12.2022 р.	31.12.2023 р.	Абс. відхил.	Темп приросту, %
Основні засоби	91356	89509	80329	-11027	-12,07
Запаси й витрати	51188	34390	67364	16176	31,60
Дебіторська заборгованість	33446	54115	82027	48581	145,25
Довгострокові зобов'язання	1657	1645	7507	5850	353,05
Короткострокові зобов'язання	3786	4156	4848	1062	28,05
Майно разом	62981	75759	119617	56636	89,93
Відношення дебіторської заборгованості до короткострокових пасивів	1,9	1,4	1,5	-0,4	-21,05

Аналіз динаміки дебіторської заборгованості показав її зростання: впродовж 2022 р - в 1,6 рази, а на протязі 2023 р. - в 1,5 рази. В цілому за дворічний період сума заборгованості на користь підприємства зростає в 2,45 рази.

Сума короткострокових зобов'язань збільшилася відповідно на 9,8% (з 3786 до 4156 тис. грн) та на 16,6% (з 4156 до 4848 тис. грн) і в цілому за два роки зростання склало 28%.

Аналіз сукупної вартості майна показав, що протягом двох років відбулося його збільшення в 1,9 рази. Це свідчить про те, що діяльність підприємства розширюється, зростає його економічний потенціал. У той же час значно збільшилася сума заборгованості підприємства, а також порушилося співвідношення власних і сторонніх боргів у бік випереджаючого зростання останніх, що є загрозою платоспроможності та фінансової стійкості.

З огляду на вищезазначене наступним етапом діагностики є аналіз фінансової незалежності підприємства від зовнішніх джерел, його фінансової стійкості, забезпеченості власними коштами на тривалу перспективу й та ін.

Одним з найважливіших параметрів фінансового стану підприємства, що характеризує його фінансову незалежність від зовнішніх джерел, є коефіцієнт автономії (фінансової незалежності).

Обчислюється коефіцієнт автономії ($K_{авт}$) як відношення загальної суми власних коштів до підсумку балансу (валюти балансу). Практикою встановлено, що загальна сума заборгованості не повинна перевищувати суми власних джерел фінансування, тобто критичне значення $K_{авт}$ дорівнює 0,5. Чим більше значення цього коефіцієнта, тим кращий фінансовий стан підприємства (менша залежність від зовнішніх джерел).

У таблиці 2.6 наведені показники оцінки джерел власних коштів підприємства.

Як видно з таблиці 2.6, коефіцієнт автономії підприємства перевищував граничне мінімальне значення за підсумками 2022 р., але починаючи з 2023 р. $K_{авт}$ виявився нижче оптимальної величини. Щорічне стабільне зменшення цього показника вказує на те, що підприємство усе більше залежить від кредиторів й обмежує свою самостійність.

Таблиця 2.6 - Показники оцінки джерел власних коштів

Назва показника	Оптимальне значення	Напрямок оптимізації	01.01.2022 р.	31.12.2022 р.	31.12.2023 р.
Коефіцієнт автономії	0,50	max	0,56	0,44	0,41
Коефіцієнт фінансової стабільності	1,00	max	3,3	2,8	1,4
Коефіцієнт фінансового левериджу	0,01	min	0,015	0,014	0,061

Коефіцієнт фінансової стабільності ($K_{\text{фс}}$) характеризує фінансову стійкість підприємства й визначається відношенням власних і позикових коштів. Нормативне значення $K_{\text{фс}}$ повинне бути більше 1. Як видно з таблиці 2.6, підприємство характеризувався цілком нормальною фінансовою стабільністю. Однак з кожним роком значення $K_{\text{фс}}$ значно зменшується, тобто обсяг позикових коштів підприємства становиться усе вище власних. Це підтверджує попередній висновок про низький рівень стійкості підприємства й залежність його діяльності від зовнішніх джерел фінансування, нестачу власних коштів.

Важливе значення в процесі аналізу джерел власних коштів має показник фінансового левериджу ($\Phi_{\text{л}}$). Цей показник характеризує залежність підприємства від довгострокових зобов'язань і визначається як відношення довгострокових зобов'язань до джерел власних коштів. Збільшення значення $\Phi_{\text{л}}$ зазвичай свідчить про зростання фінансового ризику, тобто можливості втрати платоспроможності. Нормативне значення $\Phi_{\text{л}}$ повинне бути менше 0,01 [19].

Аналіз балансу підприємства показав, що протягом 2022-2023 рр. підприємство перевищує значення фінансового левериджу. Із кожним роком показник стає все більшим, тобто збільшується фінансовий ризик, пов'язаний з підприємством.

Таким чином, проведений аналіз в показав, що в 2022-2023 рр. на підприємстві спостерігається зменшення власних коштів і постійно знижується його фінансова стабільність. При цьому підприємство усе більше підпадає під

залежність зовнішніх короткострокових джерел фінансування, обмежується його фінансова самостійність.

Поглиблений аналіз кредиторської та дебіторської заборгованості є наступним етапом діагностики. Аналізу кредиторської заборгованості підлягають дані IV розділу пасиву балансу «Поточні зобов'язання». У таблиці 2.7 наведені результати аналізу кредиторської заборгованості, частки окремих статей розділу в загальній сумі кредиторської заборгованості.

Таблиця 2.7 - Структура поточної кредиторської заборгованості

Показник	На кінець 2022 року		На кінець 2023 року		Абс. відхил.	Темп приросту, %
	тис. грн	% до суми заборгованості	тис. грн	% до суми заборгованості		
Короткострокові кредити банків	1741	4,5	4848	6,2	3107	178,46
Короткострокові позикові кошти	0	0	0	0	-	-
Короткострокові кредити й позики, не погашені в строк	0	0	0	0	-	-
- за товари, роботи, послуги	22265	57,9	60350	76,7	38085	171,05
- за векселями виданими	0		0		-	-
- за авансами отриманими	910	2,4	10	0,01	-900	-98,90
-з бюджетом	4598	12	2847	3,6	-1751	-38,08
- по позабюджетних платежах	0	0	0	0	-	-
- по страхуванню	2463	6,4	2760	3,5	297	12,06
- по оплаті праці	4863	12,7	5888	7,5	1025	21,08
-у тому числі з податку на прибуток суб'єктами	731	731	1,9	1280	1,6	549,0
Інші поточні зобов'язання	856	856	2,2	706	0,9	-150,0
Разом	38427	38427	100	78689	100	40262,0

Як видно з даних таблиці 2.7, сума товарної кредиторської заборгованості істотно зросла на 38085 тис. грн або в 1,7 рази. Кредиторська заборгованість

заводу по розрахунках з бюджетом та страхуванню зменшилась 2022 р. з 7061 до 5607 тис. грн. або 38 та 12% відповідно.

З 2022 р. у структурі заборгованості та на кінець 2023 р. найбільшу вагу має заборгованість по розрахунках із кредиторами за товари, роботи й послуги (58 та 77% відповідно), При цьому частка заборгованості перед бюджетом зменшилась з 12 до 3,6% у порівнянні з 2022 р.

Загалом заборгованість по страхуванню, за оплатою праці, за товари та роботи, строк оплати яких ще не наступив постійно збільшується. Частка цих статей у загальній структурі кредиторської заборгованості перевищила більшу половину всієї кредиторської заборгованості.

Таким чином, аналіз кредиторської заборгованості показує наступне. Загальна сума кредиторської-заборгованості за два роки зросла більш, ніж вдвічі. У зв'язку з недостатністю обігових коштів підприємство не своєчасно розраховується за товари, запчастини та послуги. Щоб уникнути штрафів та пені підприємство заключає договори з відстрочкою платежу понад 30 днів.

Дебіторська заборгованість за два роки зросла в 2,45 рази, оскільки замовники не своєчасно розрахувалися за виконані роботи (ремонт маневрових тепловозів). Ускладнює ситуацію той факт, що енергопостачальники вимагають попередню оплату за енергоносії.

Наступний кроком в діагностиці є аналіз власних оборотних коштів підприємства. Цей показник визначається як різниця між оборотними активами підприємства і його короткостроковими зобов'язаннями. Тобто обчислюється та частина оборотних активів, що фінансується за рахунок власних коштів і довгострокових зобов'язань (робочий капітал) [20].

Наявність робочого капіталу свідчить про те, що підприємство не тільки здатне сплатити власні поточні борги, а й має фінансові ресурси для розширення діяльності та інвестування. Для визначення величини P_k треба від підсумку розділу II активу балансу відняти підсумок розділу IV пасиву.

Розраховані й наведені в таблиці 2.8 значення робочого капіталу вказують про постійну нестабільність. Якщо його недостатньо, то підприємство не

оплатити поточні короткострокові заборгованості, не говорячи вже про вкладення коштів в розширення діяльності, інвестування. В цілому за дворічний період сума робочого капіталу збільшилась на 7885 тис. грн або майже 23%.

Таблиця 2.8 — Показники робочого капіталу на ПрАТ «ДТРЗ»

Назва показника	Напрямок оптимізації	01.01.2022	31.12.2022	31.12.2023	Абс. відх.	Темп приросту %
Робочий капітал, тис. грн	max	34317	27558	42202	7885	22,98
Маневреність робочого капіталу	min	0,75	2,4	0,74	-0,01	-1,33
Коефіцієнт покриття	max	2,2	1,7	1,5	-0,7	-31,82

Ще однією характеристикою, що визначає платоспроможність підприємства, є маневреність робочого капіталу. Маневреність робочого капіталу (M_k) характеризує частку запасів у його загальній сумі й визначається відношенням величини запасів до розміру робочого капіталу

$$M_k = Z/P_k \quad (2.7)$$

де Z - запаси й витрати.

Як видно з таблиці 2.8, маневреність робочого капіталу має задовільне значення й змінюється в межах від 0,75 до 2,4 і знову до 0,74. Зменшення значення маневреності обумовлене недостатністю робочого капіталу підприємства для покриття ним короткострокових зобов'язань.

Коефіцієнт покриття (K_n) є досить важливим показником платоспроможності підприємства. Він визначається співвідношенням всіх поточних активів (за винятком витрат майбутніх періодів) до короткострокових зобов'язань і характеризує достатність оборотних коштів підприємства для погашення своїх боргів протягом року. Фактично він показує, скільки грошових одиниць оборотних коштів доводиться на кожну одиницю короткострокових зобов'язань. Критичне значення K_n дорівнює 1. При $K_n < 1$ підприємство має неліквідний

баланс. Значення $K_{\text{п}}$ межах 1-2,5 свідчить про те, що воно вчасно ліквідує свої борги.

Як видно з таблиці 2.8, значення $K_{\text{п}}$ для всіх діапазонів розглянутого періоду більше 1,0. Отже, баланс даного підприємства можна визнати ліквідним.

Таким чином, аналіз власних оборотних коштів (наявності робочого капіталу, рівень його маневреності) показав, що підприємство не допускає дефіциту власних оборотних коштів, його суми вистачає для оплати поточних короткострокових боргів. Але цей показник є не стабільним. Якщо надалі тенденція зберігатиметься, то є ризик, що підприємство не зможе вкладати кошти в розширення діяльності підприємства, модернізацію й заміну устаткування. Зниження коефіцієнта покриття говорить про те, що платоспроможність поступово знижується. З позицій вирішення задачі розпізнавання ознак кризи на підприємстві, така тенденція може розглядатися як тривожний симптом і потребує своєчасного реагування з боку керівництва підприємства.

На наступному етапі діагностики детальної уваги потребує аналіз складу і структури оборотних коштів підприємства. Останні складаються із запасів і коштів, розрахунків й інших активів (розділ II активу балансу).

Швидкість обороту оборотних коштів є однією з якісних характеристик фінансової політики підприємства. Чим більша швидкість обороту, тим ефективніше працює підприємство. Тому абсолютне або відносне зростання оборотних коштів може свідчити не тільки про розширення виробництва або дію факторів інфляції, а й уповільнення їхнього обороту, що викликає збільшення їхньої маси.

Для визначення тенденції оборотності оборотних коштів розраховується коефіцієнт оборотності ($K_{\text{о}}$). Коефіцієнт оборотності оборотних коштів ($K_{\text{о}}$) - це відношення виторгу (валового доходу) від реалізації продукції, без обліку податку на додану вартість й акцизний збір (ф.2), до суми оборотних коштів підприємства (ф.1).

Зменшення значення до кінця звітної періоду в порівнянні з його значенням на початок року свідчить про вповільнення обороту оборотних коштів.

Як видно з таблиці 2.9, у 2023 р. підприємство у порівнянні з попереднім характеризується зниженням оборотності оборотних коштів (майже в 3,5 рази). Практично такою ж самою була тенденція зміни оборотності запасів.

Таблиця 2.9 - Аналіз показників стану та ефективності використання оборотних коштів ПрАТ «ДТРЗ»

Назва показника	Напря м оптимізаціі	01.01.2022	31.12.2022	31.12.2023	Абс. відх	Темп приросту %
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів (K_o), оборотів	max	1,8	6,4	3,5	1,7	94,44
Час обороту оборотних коштів (Ч_o), днів	min	200	56	103	-97	-48,50
Коефіцієнт оборотності запасів (K_{oz}), оборотів	max	3,5	6,2	3,3	-0,2	-5,71
Тривалість одного обороту запасу (Ч_o), днів	min	103	58	109	6	5,83
Обсяг запасів і витрат	min	51188	34390	67329	16141	31,53
Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{ал}$)	>0,2	0,02	0	0	-0,02	-100,0

Показником ефективності оборотних коштів є також час обороту оборотних коштів (Ч_{oo}) - тривалість у днях одного обороту. Цей показник визначається як відношення кількості календарних днів звітного періоду T (360) до коефіцієнта оборотності K_o .

Час обороту вказує на кількість днів, які необхідні підприємству для поповнення його оборотних коштів. Як видно з таблиці 2.9, час обороту Ч_o в 2023 р. р. в порівнянні з початком 2022 р. скоротився майже вдвічі, проте впродовж 2023 р. збільшився на 54%. Отже, така нестабільна ситуація опосередковано вказує на відсутність зваженої політики управління оборотним капіталом та його складовими.

Важливими показниками ефективності використання активів є оборотності запасів і тривалість одного обороту запасів. Коефіцієнт оборотності запасів (K_{03}) визначається як відношення реалізованої продукції до середньої вартості запасів. Як видно з таблиці 2.9, коефіцієнт оборотності запасів впродовж 2023 р. на 2,9, а за дворічний період його значення майже не змінилося.

Показником ефективності обігу запасів є також середня тривалість одного обороту запасу (Ч_{03}) - тривалість у днях одного обороту. Цей показник визначається як відношення кількості календарних днів звітного періоду T (360) до коефіцієнта оборотності запасів K_{03} .

Час обороту запасів указує на кількість днів, які необхідні для забезпечення підприємствами запасами. Як видно з таблиці 2.9, тривалість одного обороту запасів Ч_{03} впродовж 2023 р. збільшилася від 58 до 109 днів, тобто на 53%. В цілому за досліджуваний період цей показник залишався на рівні трохи більше 100 днів (рисунок 2.1).

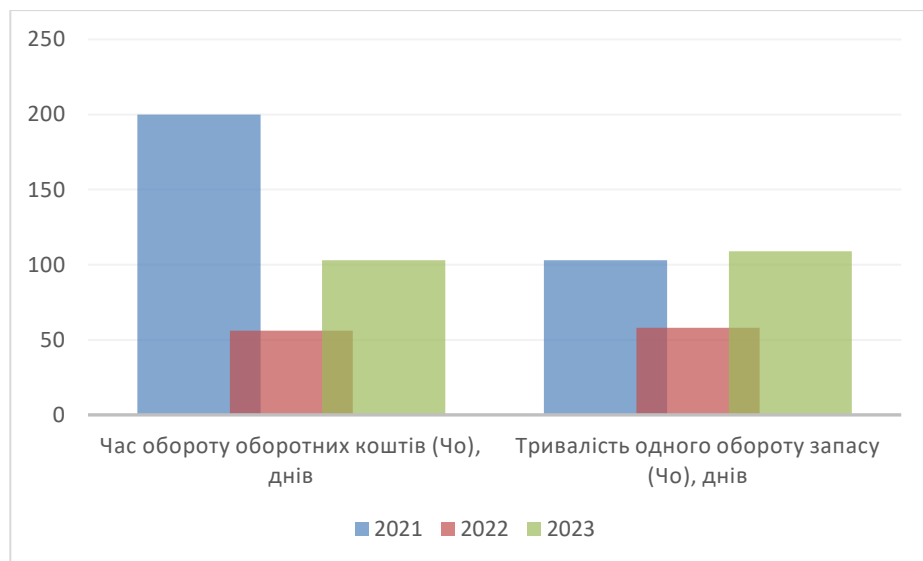

Рисунок 2.1 – Динаміка тривалості обороту оборотних коштів

Таким чином, у 2023т р.. зміна всіх розглянутих показників оборотних коштів була незадовільною, а їхні номінальні значення істотно відрізнялися від оптимальних (рекомендованих). В той же час за зміни за дворічний період виявилися цілком прийнятними.

З даних таблиці 2.9 можна також зробити висновок, що обсяг запасів і витрат в 2023 р. збільшився, хоча темпи виробництва та реалізації продукції вдалося наростити. Отже, розрахунки дозволяють стверджувати, що ефективність управління запасами в 2023 році знизилась.

Важливим показником, що характеризує готовність підприємства погасити короткочасну заборгованість, є коефіцієнт абсолютної ліквідності $K_{ал}$, який визначається як відношення суми коштів господарюючого суб'єкта й короткострокових фінансових вкладень до суми короткострокових (поточних) зобов'язань. Значення $K_{ал}$ є достатнім у межах 0,2-0,35, а менше 0,2 - це зовнішня ознака неплатоспроможності. Здійснені розрахунки показали значення коефіцієнта абсолютної ліквідності значно (на кілька порядків) нижче 0,2.

Слід зазначити, що на практиці значення даного показника бувають ще нижчі, і на цій підставі не можна відразу робити негативні висновки про можливість підприємства негайно погасити свої борги, тому що малоімовірно, щоб всі кредитори підприємства одночасно пред'являли б йому свої вимоги. У той же час, занадто високе значення показника абсолютної ліквідності свідчить про нерациональне використання фінансових ресурсів.

Планування, облік і калькулювання собівартості продукції на заводі проводяться на підставі галузевої методики. Цією методикою регламентуються: склад витрат на виробництво, які утворюють собівартість продукції; принципи класифікації витрат на виробництво; особливості планування собівартості, складання кошторисів і звітів про витрати на виробництво; методи розрахунку собівартості по факторах; особливості калькулювання собівартості продукції; принципи складання планових і звітних балансів виробництва; методи калькулювання собівартості продукції при комплексній переробці сировини; особливості оцінки й аналізу виконання плану за собівартістю продукції.

Собівартість продукції заводу складається з витрат, пов'язаних з використанням у процесі виробництва продукції природних ресурсів, сировини, матеріалів, палива, енергії, основних коштів, праці, а також інших витрат на її виробництво й реалізацію.

Як видно із таблиці 2.10, найбільшу питому вагу в структурі витрат займає стаття «матеріали» (39,4-39,5%), далі статті «фонд оплати праці» (30,8-31,2%) і «відрахування на соціальні заходи» (11,9-12,1%). Отже, структура витрат майже не змінилася за два роки (рисунок 2.2).

Дані, наведені в таблиці 2.10, показують, що в 2023 р. було збільшення собівартості продукції на 1744 тис. грн, або на 1,0%.

Таблиця 2.10 - Структура операційних витрат ПрАТ «ДТРЗ»

Склад витрат	2022 р.		2023 р.	
	Разом по статті, грн.	Відсоток від загальної собівартості, %	Разом по статті, грн.	Відсоток від загальної собівартості, %
Матеріали	72024	39,5	72529	39,4
Витрати на паливо, електроенергію, амортизацію	16958	9,3	18040	9,8
Фонд оплати праці	56161	30,8	57434	31,2
Відрахування на соціальні заходи	21698	11,9	22274	12,1
Інші витрати	15498	8,5	13806	7,5
Повна собівартість	182339	100	184083	100

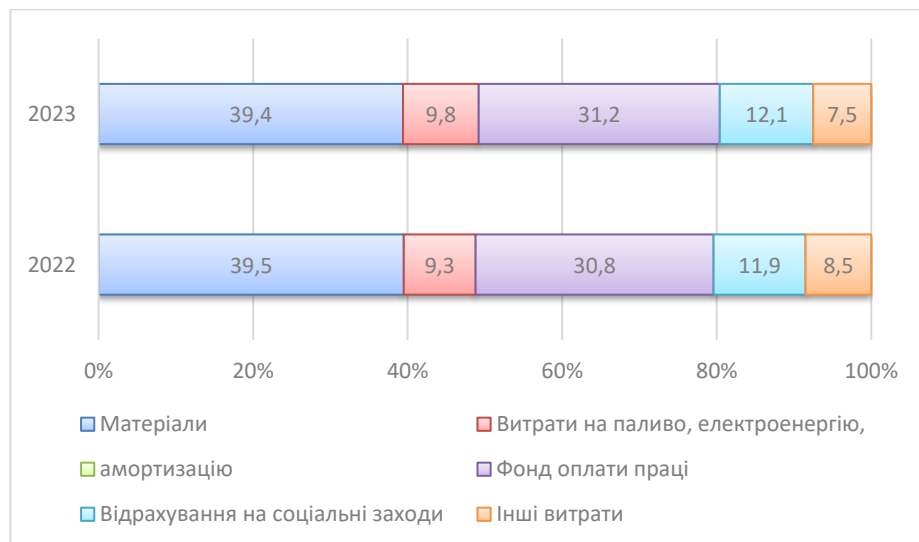

Рисунок 2.2 – Динаміка структури витрат ПрАТ «ДТРЗ»

Аналіз факторів, за рахунок яких відбулася зміна собівартості, показує, що збільшення собівартості по товарній продукції відбулося в першу чергу за

рахунок норм і в значному ступені за рахунок цін за електроенергію, паливно-мастильні матеріали, за рахунок збільшення заробітної плати працівників.

На підприємстві є явні можливості для подальшого зниження собівартості продукції за рахунок більш точного дотримання сировинних нормативів. Через неритмічність забезпечення підприємства технологічною сировиною здійснюється заміщення менш якісним замінниками.

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства є одним із заключних етапів діагностики.

У таблиці 2.11 наведені показники, що характеризують зміну прибутку, відхилення значень цих показників один від одного. Як видно із таблиці, зростання прибутку в 2023 р. у порівнянні з 2022 р. викликане значним збільшенням товарної продукції в грошовому еквіваленті та невеликим зниженням собівартості продукції. У той же час план по товарній продукції недовиконаний на 15%.

Таблиця 2.11 - Динаміка валового прибутку ПрАТ «ДТРЗ»

Показник	Од. вим.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (-/+)	Темп приросту, %
Виручка від реалізації продукції	тис. грн	212382	222699	10317	1,05
Собівартість продукції	тис. грн	182339	184083	1744	1,01
Валовий прибуток	тис. грн	30043	38616	8573	1,29

Слід зазначити, що прибуток підприємства міг бути значно більший, якби об'єм продукції був більшим, а собівартість вдалося скоротити. Невеликий прибуток пов'язаний з ростом частки ПДВ у виторзі, номінальної суми платежів у бюджет.

Одним з консолідуючих і найбільш важливих показників прибутковості підприємства є рентабельність. Показники прибутку не відображають ступеня

ефективності господарювання, оскільки сума прибутку може зростати і при недостатньому використанні матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, порушенні вимог режиму економії. Тому для характеристики ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства, раціональності здійснення операцій використовують показники рентабельності.

Показники рентабельності забезпечують вивчення ефективності діяльності підприємства за співвідношенням ефекту (прибутку) і вартості витрачених ресурсів, а також доходів, отриманих у результаті їх використання. Аналіз рентабельності здійснюють за системою показників, які характеризують окремі сторони господарської діяльності:

- витратні показники, що характеризують рентабельність продукції або продажів;
- ресурсні показники, що характеризують рентабельність сукупного капіталу (активів) або економічну рентабельність підприємства (ROA);
- показники, які характеризують доходність капіталу та його частин або фінансову рентабельність.

Показники рентабельності можуть бути розраховані з різним ступенем жорсткості. У чисельнику значення прибутку може змінюватись від валового до чистого прибутку, включаючи прибуток від реалізації, операційний прибуток. Аналіз показників рентабельності представлено в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 - Динаміка показників рентабельності ПрАТ «ДТРЗ»

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Відхилення
1. Економічна рентабельність за валовим прибутком	21,1	18,9	20,8	-0,3
2. Економічна рентабельність за чистим прибутком	0,18	0,66	2,2	2,02
3. Рентабельність власного капіталу за валовим прибутком	25,7	25,1	31,8	6,1
4. Рентабельність власного капіталу за чистим прибутком	0,21	0,87	3,36	3,15
5. Рентабельність продажів за валовим прибутком	17,0	14,1	17,3	0,3
6. Рентабельність продажів за чистим прибутком	0,14	0,49	1,83	1,69

Як видно з даних таблиці 2.12, досліджуване підприємство поступово нарощує обсяги діяльності та забезпечує зростання віддачі на вкладені кошти. Так, динаміка показників рентабельності активів та власного капіталу, визначена за показниками як валового, так і чистого прибутку, орієнтована на збільшення. Проте не можна стверджувати, що досягнуті фактичні значення зазначених показників є високими. Навіть у найсприятливішому 2023 році рівень економічної рентабельності за чистим прибутком є замалим і становить всього 2,2%.

Аналогічною попередньо виявленим змінам була динаміка рентабельності продажів, яка свідчить про те, що в 2021 році підприємство з кожної гривні доходу отримувало всього 0,14 коп. чистого прибутку, а в 2023 – майже дві копійки. Отже, позитивно оцінюється зростання показника, проте його абсолютне навіть максимальне значення є критично малим.

Графічно результати аналізу рентабельності представлено на діаграмі (рисунок 2.3).

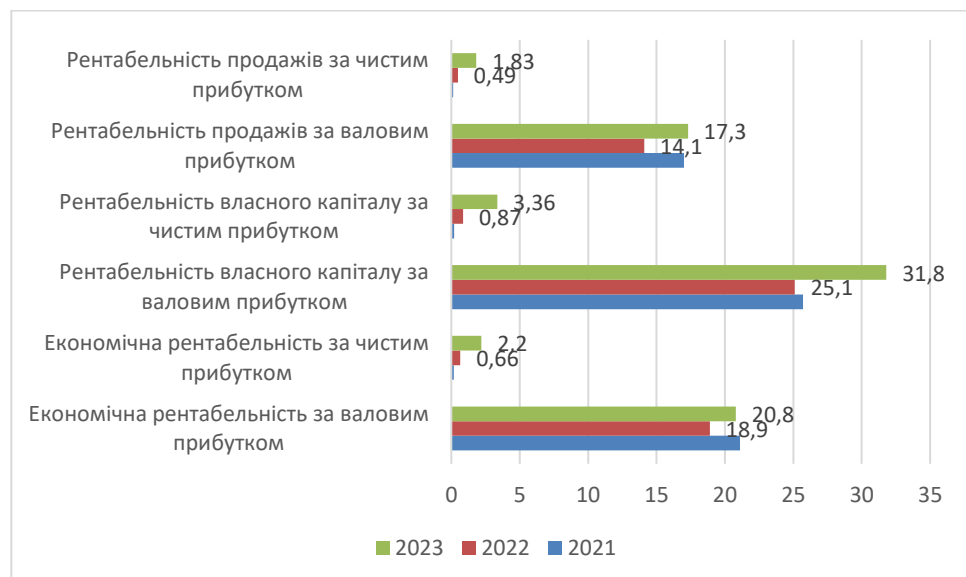

Рисунок 2.3 - Динаміка показників рентабельності ПАТ «ДТРЗ»

Отже, отримані результати діагностики дозволяють зробити висновок про те, що на фоні забезпечення зростання ефективності виробничо-господарської діяльності, залежність досліджуваного підприємства від кредиторів з року в рік зростає, погіршуються умови його платоспроможності, сума власних

оборотних коштів є нестабільною. З позицій вирішення задачі завчасного розпізнавання ознак кризи на підприємстві, окреслені зміни можуть розглядатися як тривожний симптом і потребують превентивного реагування з боку керівництва підприємства.

2.4 SWOT-аналіз діяльності підприємства

Розглянемо сильні й слабкі сторони підприємства ПрАТ «ДТРЗ» у розрізі окремих внутрішніх (ендогенних) факторів, а також позитивний або негативний вплив окремих зовнішніх (екзогенних) факторів, що обумовлюють кризовий фінансовий розвиток підприємства.

У таблиці 2.13 наведені результати SWOT-аналізу внутрішніх факторів, що впливають на результати діяльності підприємств.

Таблиця 2.13 - Характеристика стану внутрішніх (ендогенних) факторів кризового фінансового розвитку

Найменування фактора	Характеристика фактора
Операційні фактори	
Маркетинг	Неефективний
Структура поточних витрат (частка постійних витрат)	Неефективна (висока)
Зношування основних коштів	Високий
Використання основних коштів	Низький рівень
Ступінь відновлення	Низький рівень
Розмір страхових і сезонних запасів	Високий
Диверсифікованість асортиментів продукції	Недостатня
Виробничий менеджмент	Неефективний
Інвестиційні фактори	
Тривалість будівельно-монтажних робіт	Висока
Інвестиційні ресурси	Істотна перевитрата
Прибуток по реалізованих реальних проектах	Недосягнення запланованих обсягів
Інвестиційний менеджмент	Неефективний

Фінансові фактори	
Фінансова стратегія	Неефективна
Структура активів (ліквідність)	Неефективна (низька)
Частка довгострокового позикового капіталу	Надмірно низька
Частка короткострокових джерел залучення позикового капіталу	Висока
Дебіторська заборгованість	Зростання
Вартість капіталу	Висока
Рівень фінансових ризиків	Перевищення допустимого
Фінансовий менеджмент	Неефективний

Характеристика цих факторів заснована на результатах поглибленого аналізу фінансового стану й на докладному розгляді інших аспектів діяльності підприємства, які не пов'язані прямо з фінансовими питаннями.

Як показує SWOT-аналіз внутрішніх факторів, на підприємстві неефективно ведеться управління всіма трьома основними розділами діяльності - оперативною, інвестиційною, фінансовою. Тому поліпшити фінансовий стан підприємства дозволить як використання більш ефективного фінансового менеджменту, так і застосування таких заходів, як диверсифікованість асортиментів продукції з розширенням номенклатури в напрямку виробництва інших видів феросплавів, орієнтація на ремонт тепловозів, якими користуються за кордоном, підвищення ліквідності активів, підвищення ефективності інвестиційного менеджменту тощо.

Результати SWOT-аналізу зовнішніх факторів, що впливають на результати діяльності підприємства, наведені в таблиці 2.14. Як видно з інформації в цій таблиці, незважаючи на негативний загальноекономічний стан, ринкові фактори вказують на існування перспективних можливостей розвитку підприємства. Зокрема це можливо в результаті докладання зусиль на прорив антидемпінгових кордонів, установлених щодо галузі в деяких західних країнах, орієнтації випуску продукції на вимоги ряду європейських країн.

Таблиця 2.14 - Характеристика стану зовнішніх(екзогенних) факторів кризового фінансового розвитку

№ з/п	Найменування фактору	Характеристика фактору
1	<i>Загальноекономічні фактори</i>	
1.1	Національний дохід	Спад обсягу
1.2	Інфляція	Зростання
1.3	Платіжний оборот	Уповільнення
1.4	Податкова система	Нестабільна
1.5	Регулююче законодавство	Нестабільне
1.6	Реальні доходи населення	Нижче рівня
1.7	Безробіття	Зростання
2	<i>Ринкові фактори</i>	
2.1	Внутрішній ринок	Збільшення ємності
2.2	Монополізм на ринку	Посилення
2.3	Рівень попиту	Зниження на внутрішньому ринку і ймовірне підвищення на зовнішньому у випадку прориву антидемпінгових бар'єрів; можливість розширення номенклатури підвищеного попиту
2.4	Товари-замінники	Практична відсутність
2.5	Антидемпінгові санкції	Використовуються в деяких країнах Західної Європи й США
2.6	Сировинний ринок	Зниження активності
2.7	Валютний ринок	Нестабільність
3	<i>Інші фактори</i>	
3.1	Політичний фактор	Нестабільність
3.2	Демографічні тенденції	Негативні
3.3	Стихійні лиха	Наявність
3.4	Криміногенна ситуація	Погіршення

На підставі SWOT-аналізу можна також зробити такі висновки про основні особливості ПрАТ «Дніпропетровський тепловозремонтний завод».

Основними перевагами підприємства є:

- відносно низька зношеність основних коштів (58,0%) у порівнянні з іншими підприємствами галузі, на яких зношеність основних коштів досягає 70%;

- наявність висококваліфікованих фахівців в області технології ремонтів маневрових тепловозів і раціональна структура кадрового складу й управлінського персоналу;
- наявність сформованої мережі споживачів, дилерів, постачальників силовини й матеріалів;
- компактність розташування;
- відпрацювання технологій ремонту підвісного составу;
- привабливість із боку стратегічного інвестора через компактність, відносно низку зношеність основних коштів та ін.

Слабкими сторонами ПрАТ «ДТРЗ» є:

- вузька номенклатура літєйної продукції, обмеженої тільки виробництвом валиків, поводків та болтів;
- обмежений обсяг колісних пар;
- наявність дебіторської заборгованості;
- застаріле обладнання.

Отже, виконаний СВОТ-аналіз показав наявність шляхів недопущення кризового стану. Переважно вони мають стратегічний характер і пов'язані з поліпшенням функціонування фінансового менеджменту на підприємстві; орієнтацією на ремонт маневрових тепловозів, що користуються попитом за кордоном; прикладанням зусиль щодо прориву антидемпінгових кордонів, установлених по відношенню до галузі в деяких західних країнах; орієнтацією випуску продукції на вимоги ряду європейських країн; підвищенням ефективності інвестиційних заходів.

2.5 Оцінка ймовірності загрози банкрутства підприємства

У світовій практиці для прогнозування стійкості роботи підприємства, вибору його фінансової політики, а також визначення ризику банкрутства використовуються різні економіко-математичні моделі.

Найбільш вживані методи оцінки ймовірності банкрутства підприємства - це Z-моделі, запропоновані відомим західним економістом Е. Альтманом.

Проведені дослідження показали, що певні комбінації відносних показників мають високу здатність характеризувати ймовірність швидкого банкрутства того чи іншого підприємства. На основі використання прийомів статистичного методу, названого аналізом множинних дискримінант (Multiple-discriminant analysis, DMA), було розраховано параметри кореляційної лінійної функції [21]

$$Z = EA_n X_n \quad (2.8)$$

де Z - показник неплатоспроможності підприємства;

A - параметри, що показують ступінь впливу показників на ймовірність банкрутства;

V - показники (фактори впливу) діяльності підприємства.

Дана модель двофакторна. У розрахунках використовувались і такі показники, як коефіцієнт покриття і коефіцієнт фінансової залежності

$$Z = -0,3877 - 1,0736 K_n + 0,0579 K_{\phi a} \quad (2.9)$$

де K_n - коефіцієнт покриття (поточні активи/поточні зобов'язання);

$K_{\phi a}$ - коефіцієнт фінансової залежності (позикові кошти/загальна величина пасивів).

Досліджуючи функціонування різноманітних господарських систем, найчастіше обмежуються використанням простої функції. Для підприємств, у яких $Z = 0$, ймовірність банкрутства дорівнює 50%. Якщо $Z < 0$, то ймовірність банкрутства менша 50% і далі знижується по мірі зменшення Z . Якщо $Z > 0$, то ймовірність банкрутства більша 50% і зростає зі збільшенням Z .

Перевага даної моделі у її простоті та можливості застосування в умовах обмеженого обсягу інформації про підприємство. Похибка $\Delta Z = 0,65$.

Для досліджуваного підприємства ймовірність банкрутства за даною моделлю на кінець звітного періоду (станом на 31.12.2023 р.) оцінюється на рівні мінус 1,72. Від'ємне значення Z свідчить про низьку ймовірність банкрутства, ризик занепаду підприємства в довгостроковому періоді існує, але не перевищує 50%.

Очевидно, що прогнозування неплатоспроможності підприємства за допомогою двофакторної моделі не забезпечує високої точності розрахунків, які характеризують ділову активність та ефективність функціонування підприємства. Необхідна складніша функція, залежна від більшої кількості змінних.

У західній практиці широко використовуються багатофакторні моделі Е. Альтмана. У 1968 р. було запропоновано п'ятифакторну модель прогнозування — це так звана модель «Altman Z -score». Вона являє собою функцію від деяких показників, що характеризують економічний потенціал підприємства і результати його роботи за звітний період, де n змінюється від 1 до 5.

Залежно від Z прогнозується ймовірність банкрутства: до 1,8 - дуже висока; від 1,8 до 2,7 - висока; від 2,8 до 2,9 - можлива; більше 3,0 - дуже низька. Точність прогнозу в цій моделі в горизонті одного року становить 95%, двох років - до 83%, у цьому виявляється перевага даної моделі.

Незважаючи на привабливість методики, за допомогою якої можна просто отримати кількісну характеристику такого складного поняття, як банкрутство, застосування індексу істотно обмежується вимогою мати ринкову оцінку власного капіталу K_4 . Це можливо лише для великих корпорацій, акції яких вільно котируються на фондових біржах. Враховуючи недостатню розвиненість фондового ринку в Україні, звертання переважної більшості українських підприємств до індексу Альтмана буде некоректним.

Українські підприємства можуть застосувати тест, запропонований Е. Альтманом у 1983 р [22]

$$Z_{83}=3,107K_1+0,995K_2+0,42K_3+0,847K_4-0,717K_5 \quad (2.10)$$

Граничне значення індексу Z_{83} повинно дорівнювати 1,23. В цій моделі K визначається як:

$$K_3 = \frac{\text{Балансова вартість власного капіталу}}{\text{Залучений капітал}}$$

$$K_1 = \frac{\text{Прибуток до сплати відсотків і податків}}{\text{Активи}}$$

$$K_2 = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Активи}}$$

$$K_4 = \frac{\text{Реінвестований прибуток}}{\text{Активи}}$$

$$K_5 = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Активи}}$$

Розрахунок показника Z_{83} на кінець досліджуваного періоду наведено в узагальнюючій таблиці 2.15 (відповідні коефіцієнти визначено на підставі даних звітності підприємства). Отримане значення $Z_{83} = 6,07$ – більше за граничне, це свідчить про стійкий фінансовий стан підприємства і відсутність загрози його банкрутства в найближчі два – три роки.

Крім індексу Альтмана у зарубіжних країнах використовують показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера [23]

$$Z = 0,16X_1 - 0,22 X_2 + 0,87 X_3 + 0,10 X_4 - 0,24 X_5 \quad (2.11)$$

де $X_1 = \frac{\text{Дебіторська заборгованість} + \text{грошові кошти}}{\text{Активи}}$

$$X_2 = \frac{\text{Постійний капітал}}{\text{Пасиви}}$$

$$X_3 = \frac{\text{Фінансові витрати}}{\text{Виручка від реалізації}}$$

$$X_4 = \frac{\text{Витрати на персонал}}{\text{Додана вартість}}$$

$$X_5 = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Залучений капітал}}$$

В наведеній моделі потребує уточнення розрахунок показника доданої вартості. В цьому випадку доцільно скористатися фінансовою моделлю визначення доданої вартості як «суми коштів, спрямованих на формування доходів та здійснення виплат, що не входять до складу фонду оплати праці за рахунок витрат підприємства, відрахування на соціальні заходи і створений прибуток в процесі звичайної та надзвичайної діяльності».

Таблиця 2.15 – Результати моделювання прогнозування ймовірності банкрутства ПрАТ «ДТРЗ»

Назва моделі	Вид моделі	Критерії оцінки ФСП на перспективу		Значення Z	Ризик банкрутства
		стійкий	нестійкий		
1..Модель Альтмана (двофакторна)	$Z = -0.3877 - 1.0736X_1 + 0.0579X_2$	$Z < 0$ (ризик < 50%)	$Z > 0$ (ризик > 50%)	-1,72	min
2. Модель Альтмана (1983р.)	$Z_{83} = 3.107X_1 + 0.995X_2 + 0.42X_3 + 0.847X_4 + 0.717X_5$	$Z_{83} > 1.23$	$Z_{83} < 1.23$	3,01	min
3.Модель діагностики платоспроможності Конана і Гольдера	$Z_{\kappa} = 0.16X_1 - 0.22X_2 + 0.87X_3 + 0.1X_4 - 0.24X_5$	$Z_{\kappa} < -0.068$ (ризик < 50%)	$Z_{\kappa} > -0.068$ (ризик > 50%)	-0,06	60%
4.Модель Таффлера	$Z_m = 0.03X_1 + 0.13X_2 + 0.18X_3 + 0.16X_4$	$Z_{\tau} > 0.3$	$Z_{\tau} < 0.2$	0,181	max
5. Модель Ліса	$Z_{\tau} = 0.063X_1 + 0.092X_2 + 0.057X_3 + 0.001X_4$	$Z_{\tau} > 0.037$	$Z_{\tau} < 0.037$	0,067	min
6..Модель Чессера	$Z_{\tau} = -2.0434 - 5.24X_1 + 0.0053X_2 - 6.65X_3 + 4.4009X_4 - 0.0791X_5 - 0.102X_6$	$Z_{\tau} < 0.5$	$Z_{\tau} > 0.5$	0,413	min

Модель (2.11) було отримано методами кореляційного аналізу статистичної вибірки даних 95 малих і середніх промислових підприємств. Вірогідність затримки платежів для різних значень Z наведено в таблиці 2.16.

Ймовірність втрати платоспроможності досліджуваного підприємства оцінюється на рівні близько 60%, оскільки згідно з моделлю (2.11) показник Z становить мінус 0,06.

Таблиця 2.16 — Вірогідність затримки платежів для різних значень Z для моделі Конана і Гольдера

Значення Z	+0.210	+0.480	+0.002	-0.026	-0.068	-0.087	-0.107	-0.131	-0.164
Вірогідність затримки платежів	100	90	80	70	60	50	40	30	20

У зарубіжній практиці фінансового аналізу відомі й інші багатоваріантні алгоритми прогнозних розрахунків, запропоновані рядом інших вчених, зокрема Таффлером та Лісом, Чессером. Запропоновані ними моделі докладно описані в сучасній літературі. Результати моделювання наведено в таблиці 2.15. Очевидно, що отримані результати не є узгодженими. Суперечливість отриманих результатів вказує на недосконалість існуючих підходів до визначення загрози банкрутства, особливо з метою раннього виявлення сигналів про можливу кризу та негайного реагування на них.

Дослідження, проведені науковцями, показали, що використання зарубіжних дискримінантних моделей у вітчизняній практиці ускладнене тим, що по-перше, у них використовуються фінансові показники, які, як правило, складно визначити у вітчизняних умовах господарювання, по-друге, більшість зарубіжних моделей не дозволяє врахувати галузеву специфіку діяльності підприємств України [24].

Крім того, достовірність зарубіжних моделей є недостатньо високою, а в окремих випадках наднизькою. Так, модель Альтмана правильно

діагностувала можливе банкрутство у 54.1% випадку при 54.5% точності класифікації фінансово стійких підприємств, що в цілому за всією групою аналізованих компаній становило 54.3% правильної класифікації. Модель Альтмана, розроблена для компаній, акції яких не котируються на ринку, показала 56.8% правильного передбачення банкрутства та 51.5% точної класифікації фінансово стійких підприємств. У цілому модель продемонструвала точність класифікації на рівні 54.3% при 7.1% компаній із нерозпізнаним фінансовим станом [25].

Сьогодні, прийнятною для українських підприємств вважається модель А. В. Матвійчука. Її точність передбачення банкрутства значно перевищує показники, що демонструють інші дискримінантні моделі [26]. Модель розроблено на підставі бази даних з 40 фінансових звітів вітчизняних підприємств, які функціонують нормально та 40 звітів підприємств-банкрутів, взятих за певний час до початку процедури банкрутства. Після первинного опрацювання відібрано 49 незалежних фінансових звітів.

Спочатку було відібрано 21 показник, які охоплюють різні групи: ліквідності, оборотності, рентабельності, фінансової стійкості, структури капіталу.

Далі була поставлена задача - відобразити інформацію про підприємство мінімальною кількістю параметрів при заданому рівні точності. При цьому фактори, які увійшли до моделі, охоплювали різні групи фінансово-економічних показників. Відбір найбільш значущих показників здійснено шляхом їх перевірки на мультиколінеарність.

Аналіз ефективності застосування цієї моделі продемонстрував такі результати: точність передбачення банкрутств фінансово неспроможних компаній — 89.2%, правильність класифікації фінансово стійких підприємств — 71.2%, що за всією групою досліджуваних підприємств забезпечило 80.1% точності діагностування фінансового стану.

Методика розрахунку даної моделі подана у формулі

$$Z=0,033X_1+ 0,268X_2 + 0,045X_3 -0,018X_4 -0,004X_5 - 0,015X_6 + 0,702X_7 \quad (2.12)$$

де $X1$ - коефіцієнт мобільності активів; $X2$ – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості; $X3$ – коефіцієнт оборотності власного капіталу; $X4$ – коефіцієнт окупності активів; $X5$ – коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами; $X6$ – коефіцієнт концентрації залученого капіталу; $X7$ – коефіцієнт покриття боргів власним капіталом.

Якщо при застосуванні даної моделі для оцінки фінансового стану отримують значення Z , яке більше від 1,104, то це свідчить про задовільний фінансовий стан підприємства та низьку ймовірність його банкрутства. І чим вище значення Z , тим стійкішим є становище компанії. Якщо ж значення Z для підприємства виявилось меншим від 1,104, то виникає загроза фінансової кризи.

Для аналізованого в дипломній роботі підприємства ПрАТ «ДТРЗ» значення показника Z за моделлю А. Матвійчука визначено на рівні 1,012, що є меншим за безпечне граничне значення і свідчить про загрозу фінансової кризи в довгостроковому періоді. В першому розділі роботи така криза визначена як стратегічна (латентна, прихована). Вона обумовлена переважно дією зовнішніх факторів, проте і внутрішні чинники успішного довгострокового розвитку поступово втрачають свою конкурентність через моральний та фізичний знос обладнання, застарілість використовуваних технологій, недосконалість організаційної структури тощо.

Отже, подальші дослідження в роботі мають бути спрямовані на розробку рекомендацій щодо попередження настання фінансової кризи на підприємстві, завчасне усунення її симптомів. Ці заходи повинні розглядатися в руслі обґрунтованої політики та розробленого на її підставі механізму проактивного антикризового управління.

3 РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Уточнююча оцінка складності кризової ситуації на підприємстві

Досліджуване в роботі підприємство ПрАТ «ДТРЗ», для якого характерна прихована (стратегічна) криза, має реалізувати проактивну політику антикризового управління та відповідно обрати одну з трьох стратегій: диверсифікації, інтеграції або інтенсифікації виробництва. Проте цей перелік не можна вважати остаточним, оскільки конкретне підприємство залежно від особливостей виробництва, організації взаємовідносин з контрагентами, ситуації на ринку може обирати свою, навіть принципово іншу стратегію розвитку, наприклад, інноваційну, глобальну (стратегію формування спільних підприємств, створення закордонних філій тощо).

Для підвищення ефективності превентивного антикризового управління з метою впровадження адекватних профілактичних заходів в роботі використано науково-методичний підхід до виявлення складності кризової ситуації на основі індексу зміни прибутку, який визначається залежністю [27]

$$I_t = \frac{\Delta\Pi_t}{|\Pi_t|}, \quad (3.1)$$

де $|\Pi_t|$ – абсолютна величина прибутку в період часу t ;

$\Delta\Pi_t$ – зміна прибутку в період часу t .

Зміну прибутку визначають за формулою

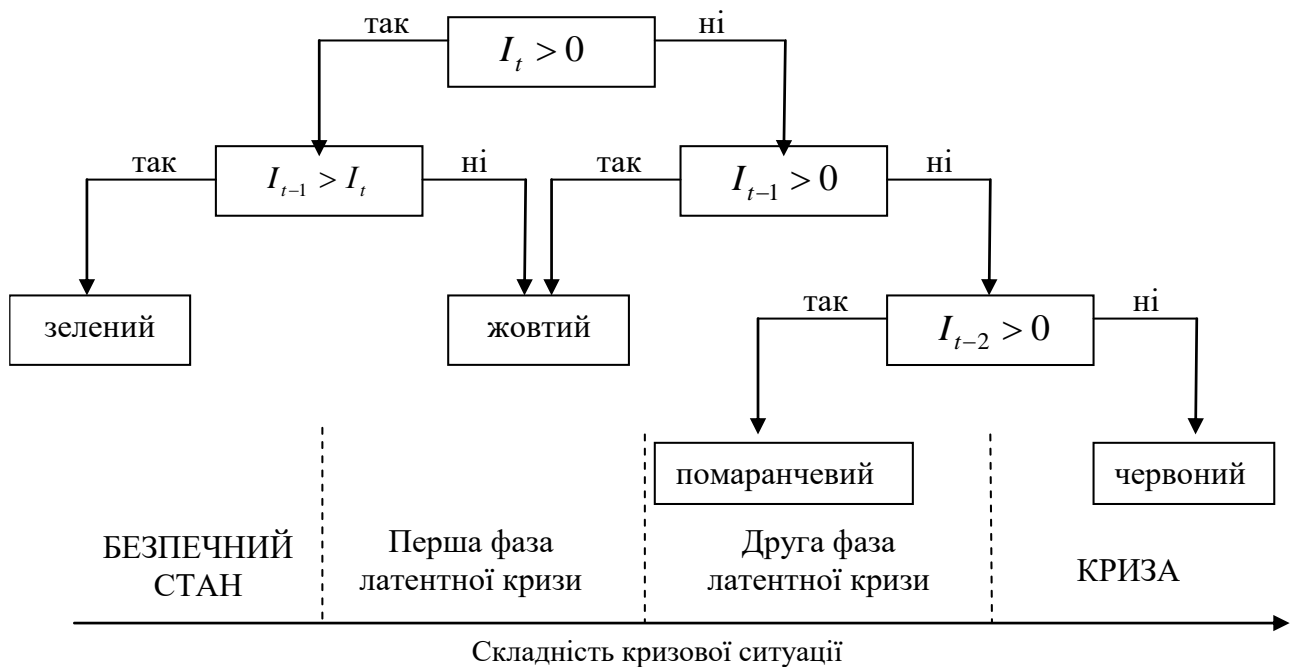
$$\Delta\Pi_t = \Pi_t - \Pi_{t-1}, \quad (3.2)$$

де Π_t – величина прибутку в період часу t ;

Π_{t-1} – величина прибутку в період часу $t - 1$.

Процедуру виявлення та оцінювання складності кризової ситуації, яка базується на використанні індексу зміни прибутку (за умови прибуткової діяльності суб'єкта господарювання), подано на рисунку 3.1.

Індекси зміни прибутку є індикаторами складності кризової ситуації. Колір умовно показує ступінь складності ситуацій та змінюється від зеленого (ситуація не є кризовою) до червоного (кризова ситуація). Запропонована модель відрізняється від відомих тим, що дає змогу прогнозувати загрози виникнення кризових ситуацій на підприємствах, приймати ефективні управлінські рішення на ранніх стадіях розвитку кризи з метою запобігання її подальшому загостренню [28].

де I_t – індекс зміни прибутку t -го періоду; I_{t-1} – індекс зміни прибутку періоду, що передує t -тому періоду; I_{t-2} – індекс зміни прибутку періоду, що передує періоду $t-1$.

Рисунок 3.1 — Процедура виявлення та оцінювання складності кризової ситуації

Результати розрахунків за формулами (3.1-3.2) наведено в таблиці 3.1. В якості аналізованого показника використано валовий прибуток - перший абсолютний результат ефективності виробничо-господарської діяльності до фінансових, податкових та інших коригувань.

Таблиця 3.1 — Визначення індексів зміни валового прибутку

Показник	2022/2021	2023/2022
$ П_t $	30043	38616
$\Delta П_t$	2558	8573
I_{t-1}	0,085	-
I_t	-	0,22

Як свідчать результати розрахунків, досліджуване підприємство ПрАТ «ДТРЗ» на підставі показників прибутку, отриманого за останні три роки, демонструє поки що не очевидну (приховану) тенденцію погіршення фінансово-економічного стану, оскільки умова не виконується $I_{t-1} > I_t$, то відповідно до схеми ідентифікується перша фаза латентної кризи.

За наявності цієї фази на підприємстві слід упроваджувати антикризові заходи, спрямовані на використання всіх можливостей, які дадуть змогу оптимізувати величину прибутку та підвищити спроможність виконувати свої зобов'язання, а також здійснювати розвиток підприємства на основі реалізації інвестиційної політики, а саме: застосовувати новітні технології, високопродуктивну техніку, підвищувати якість продукції. Також актуальними для даного підприємства є заходи з удосконалення організаційної структури менеджменту відповідно до поставлених стратегічних задач антикризового управління. Окрему групу становлять суто фінансові заходи зі здійснення ефективної податкової та емісійної політики,.

З метою своєчасного прийняття адекватних конкретній ситуації управлінських рішень на основі результатів аналізу складності кризових явищ в наступному розділі роботи обґрунтовано дієвість антикризових заходів превентивного характеру. Вони дозволять зміцнити внутрішнє середовище підприємства, а також підвищити його опір змінам, тобто стійкість в зовнішньому середовищі.

3.2 Обґрунтування заходів для реалізації стратегії розвитку

Для успішної реалізації стратегії розвитку необхідний додатковий аналіз у вигляді встановлення співвідношення показників розвитку підприємства на перспективу та планових, розроблених на короткостроковий період.

Умови недостатнього фінансування оновлення парку тепловозів з боку Укрзалізниці на протязі останніх років, погіршення його технічного стану, старіння, зростання попиту на залізничні перевезення після початку повномасштабного вторгнення в лютому 2024 р. дає підстави маркетологам підприємства прогнозувати значне зростання попиту на капітальний ремонт та модернізацію тепловозів.

Виходячи з таких прогнозів підприємство у власних довгострокових планах розвитку передбачає подальшу розширену експансію на нові та старі ринки з послугами з капітального ремонту тепловозів ЧМЕ-3, 2ТЕ10, 2ТЕ116 та виробництвом широкої номенклатури запасних частин. Безпосередньо за замовленням Укрзалізниці ПрАТ «ДТРЗ» також планує подальше збільшення капремонтів тепловозів серії 2ТЕ116.

Проте стратегічні плани розвитку підприємства не вдається реалізувати в наступному 2024 році. Як показують дані таблиці 3.2, планом на 2024 рік передбачено, що показники кількості відремонтованих тепловозів в цілому по заводу знизяться проти рівня 2022 року на 15,1%, проти плану 2023 року 3,9%, факту 2023 року – на 14,1%.

У вартісних показниках прогнозується аналогічна тенденція (таблиця 3.3).

Як видно з таблиці 3.3, обсяги реалізованої продукції в цілому по заводу в плані 2024 року до факту 2022 року зменшаться на 3,8%, до плану 2023 року – на 11,2% та до факту 2023 року – на 8,3%.

Фактично така ситуація виявилася наслідком посилення ризиків внаслідок більш ніж дворічного ведення бойових дій на території України, розташуванням підприємства у прифронтовій області, політичної нестабільності в країні,

Таблиця 3.2 - Показники кількості відремонтованих тепловозів у фінансових планах 2022-2024 рр.

Види продукції за серіями	Факт 2022 року			План 2023 року			Факт 2023 року			План 2024 року		
	кількість тепловозів			кількість тепловозів			кількість тепловозів			кількість тепловозів		
	УЗ	Пром.	Усього	УЗ	Пром.	Усього	УЗ	Пром.	Усього	УЗ	Пром.	Усього
ЧМЕ-3	48	4	52	41	0	41	40	1	41	28	2	30
ЧМЕ-3Е	4	0	4	3	0	3	2	0	2	1	0	1
ЧМЕЗТ	9	0	9	16	0	16	15	0	15	18	0	18
2ТЕ10(всіх індексів)	0	14	14	0	12	12	0	17	17	0	16	16
2ТЕ116	4	0	4	2	0	2	2	0	2	2	0	2
ТЕМ	0	3	3	0	2	2	0	8	8	0	6	6
Разом	65	21	86	62	14	76	59	26	85	49	24	73

Таблиця 3.3 - Порівняльна таблиця обсягів товарної та реалізованої продукції з ремонту тепловозів у фінансових планах 2022-2024 рр.

Види продукції за серіями	Факт 2022 року			План 2023 року			Факт 2023 року			План 2024 року		
	Обсяг тов. продукції, тис. грн			Обсяг тов. продукції, тис. грн			Обсяг тов. продукції, тис. грн			Обсяг тов. та реалізованої продукції		
	УЗ	Пром.	Усього	УЗ	Пром.	Усього	УЗ	Пром.	Усього	УЗ	Пром.	Усього
ЧМЕ-3	115968	6510	122478	108551	0	108551	105832	1495	107327	87417	2473	89890
ЧМЕ-3Е	10568	0	10568	9142	0	9142	6038	0	6038	3414	0	3414
ЧМЕЗТ	22300	0	22300	44882	0	44882	41962	0	41962	61356	0	61356
2ТЕ10(всіх індексів)	0	13320	13320	0	14596	14596	0	20392	20392	0	19052	19052
2ТЕ116	25280	0	25280	13884	0	13884	13884	0	13884	13884	0	13884
ТЕМ	0	2643	2643	0	3486	3486	0	7902	7902	0	5154	5154
Всього:	174116	22473	196589	176459	18082	194541	167716	29789	197505	166071	26679	192750
Модернізація тепловозів	10122	233	10355	14541	0	14541	10907	0	10907	9131	0	9131
Інша продукція	4576	728	5304	20458	510	20968	14473	0	14473	1876	450	2326
Інші послуги	0	134	134	0	57	57	0	0	0	0	68	68
Разом:	188814	23568	212382	212458	18649	230107	193096	29789	222885	177078	27197	204275

зміни керівництва галузі, провідних посадових осіб Міністерства інфраструктури, що негативно позначиться на фінансуванні замовлень Укрзалізниці.

Отже, саме чинники загального макросередовища визначають несприятливі перспективи діяльності підприємства на фоні доволі сприятливого прогнозу ситуації на ринку споживачів та конкурентів.

Крім того, надто жорстка цінова політика монополіста в особі Укрзалізниці – основного замовника підприємства, руйнівню впливає на виробництво та платоспроможність за недостатніх обігових коштів, порушується своєчасна комплектація виробництва, деформуються графіки та технології ремонтних робіт, що може призвести до погіршення якості та збільшення собівартості.

В таких умовах товариство в перспективі не матиме змоги планово, в повному обсязі оновлювати основні засоби виробництва, освоювати нові технології та нові види капітального ремонту та модернізації.

Тому на даному етапі слід активізувати стратегію розвитку підприємства шляхом посилення її інноваційно-інвестиційної складової. В роботі пропонується інвестиційний проєкт придбання нового токарного верстату TL-2 американської фірми HaasAutomation, який буде експлуатуватися в механічному цеху заводу. Даний верстат володіє широкими функціональними можливостями, від ручного режиму управління до повнофункціонального ЧПУ, і оснащений запатентованою діалоговою операційною системою, при використанні якої обробка деталей і створення програм обробки практично не вимагають зусиль.

Слід зазначити, що механічний цех підприємства призначений для виробництва і механічної обробки чорнових, чистових заготовок і готових деталей з елементами машинобудування, тобто валів, циліндрових втулок, поршнів, зубчатих коліс, вкладишів і т.п. Значну частку верстатного парку складають верстати токарної групи, розташовані саме в цьому цеху.

У механічному цеху ПрАТ «ДТРЗ» застосовуються горизонтальні токарні верстати, придбані ще за радянських часів моделі 16K20. Модель 16K20 - основний універсальний токарний гвинторізний верстат машинобудування.

Верстати 16K20 випускалися на багатьох верстатобудівних заводах і широко використовуються в промисловості країн колишнього СРСР.

Використовуваний підприємством токарно-карусельний тип верстатів 24B15, має вертикальну вісь обертання і призначений для продуктивної чорнової і чистової обробки деталей значної маси, великого діаметру і відносно невеликої довжини, типу вал, диск.

На верстатах можна проводити обточування і розточування циліндрових і конічних поверхонь, проточування поверхонь торців, прорізки канавок і відрізки, свердлення і розгортання центральних отворів.

Аналогом токарних верстатів 16K20 і 24B15 сьогодні на ринку країн СНД є токарний верстат TL-2 американської фірми HaasAutomation. Призначення верстату - операції, які важко або неможливо було виконати на верстатах з ручним управлінням (радіуси, конуси, профілі, канавки, нарізування внутрішнього і зовнішнього різьблення різцем або мітчиком). Значення подачі на оброт, швидкості шпинделя і глибини різання за умовчанням вводяться системою управління автоматично, але оператор може змінити ці значення. Коли вся необхідна інформація введена, потрібна операція виконується натисненням клавіші «CycleStart» (Запуск циклу). Функція запису дозволяє зберігати інформацію для подальшого використання. Розвиток модуля симуляції станка для перевірки керуючих програм (спеціальне програмне забезпечення, яке дозволяє перевіряти траєкторію руху інструменту та оптимізацію його роботи перед початком виготовлення деталей) дозволяє операторам перевірити свою працю до початку обробки деталі.

3.3 Вибір джерел фінансування та обґрунтування ефективності заходів

Інвестиційний проєкт модернізації обладнання в механічному цеху заводу передбачає фінансування витрат на його придбання, а також витрат на доставку, монтаж, пусконаладжувальні роботи та навчання обслуговуючого персоналу. Ціна такого обладнання встановлена постачальником – офіційним представником компанії HaasAutomation в Україні на рівні 2679.9 тис. грн.

(63807 євро за курсом 42,0 грн/євро), всі інші послуги за умовами угоди надаються безкоштовно (включені у вартість обладнання).

Слід зазначити, що даний інвестиційний проєкт відповідає плановим показникам капітальних витрат на підприємстві (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4 — Планові показники капітальних інвестицій ПрАТ «ДТРЗ»

	Код рядка	Факт 2022 р.	Фінансовий план 2023 року	Факт 2023 року	Плановий 2024 рік (разом)
Капітальні інвестиції, усього, у тому числі:	001	1 675,0	5 303,0	1 287,0	7 075,0
капітальне будівництво	001/1		1 166,0		0,0
придбання (виготовлення) основних засобів	001/2	423,0	1 808,0	661,0	2 679,9
придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів	001/3	58,0	10,0	114,0	50,0
придбання (створення) нематеріальних активів	001/4		27,0		36,0
Модернізація, модифікація (добудова, дообладнання, реконструкція) основних засобів	001/5	1 194,0	2 292,0	512,0	4 309,1
Капітальний ремонт	001/6		0,0		0,0

Однак, крім придбання основних засобів на підприємстві передбачено також більш ніж в 1,6 рази більшу суму капітальних інвестицій в модернізацію та модифікацію основних засобів (4309,1 тис. грн). Отже, чистого прибутку підприємства не вистачить для фінансування всіх інвестиційних заходів.

Іншими словами, за пропонованим проєктом фінансування всієї суми витрат за рахунок власних коштів значно обмежить розвиток інших напрямів діяльності підприємства, але з іншого боку, придбання обладнання в повній сумі за рахунок кредиту – посилить фінансову залежність підприємства та призведе до ще більших диспропорцій в структурі його капіталу. Якщо ж обрати часткове фінансування (30% власних коштів та 70% кредитних), то керівництву

підприємства можна запропонувати два альтернативні варіанти – товарний кредит або фінансовий лізинг.

Відомо, що перевагами фінансового лізингу порівняно з кредитом є те, що:

- лізинг на відміну від кредиту не збільшує кредиторську заборгованість підприємства і не погіршує його фінансову стійкість;
- придбання активів за допомогою лізингу дозволяє дотримуватися «золотого правила фінансування», згідно з яким, фінансування має здійснюватися протягом усього терміну використання активу;
- основна частина лізингового платежу відноситься на собівартість, зменшуючи оподатковувану базу з податку на прибуток.

Проте щоб прийняти правильне управлінське рішення про вибір способу фінансування інвестиційної операції слід розглянути обидва варіанти та зробити порівняльний аналіз ефективності.

Вихідні показники для порівняльного аналізу наведені в таблиця 3.5.

Таблиця 3.5 — Вихідні дані для порівняльного аналізу

Кредит	Лізинг
1. Вартість обладнання (в т.ч. ПДВ) – 2679,9 тис. грн.	Вартість обладнання (в т.ч. ПДВ) - 2679,9 тис. грн.
2. Початковий внесок – 30% від вартості придбання обладнання.	Початковий внесок – 30% від вартості придбання обладнання.
3. Процентна ставка за кредитом – 20% річних.	Процентна ставка за кредитом, включена до складу лізингових платежів – 14%.
4. Термін кредиту – 3 роки.	Щорічна комісія (лізингова маржа) – 1,5%.
5. Періодичність нарахування відсотків - щомісячно.	Періодичність лізингових платежів – щоквартально.
6. Схема погашення заборгованості – рівними виплатами в рахунок боргу (аннуїтет).	Термін дії лізингової угоди - 5 років.
7. Одноразова комісія – 3%.	

Далі пропонується дотримуватися такої етапності виконання розрахунків.

На першому етапі визначають величину щомісячного платежу, суму одноразових витрат на оформлення та сукупні витрати підприємства за умови придбання автомобілів у кредит. Розрахунки оформлено у вигляді таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 - Розрахунок витрат при купівлі обладнання в кредит, грн.

Показник	Сума
1. Витрати на придбання обладнання (в т.ч. ПДВ)	2 679 900
2. Авансовий платіж, %	30
3. Сума авансового платежу (в т.ч. ПДВ)	803 970
4. Витрати на страхування	160 794
5. Одноразова комісія	80 397
Витрати на оформлення	
6. Витрати на сплату послуг нотаріуса	2500
7. Витрати на оформлення договору застави (0,1%)	2 679,9
8. Інші витрати	3500
9. Витрати на оформлення разом	8679,9
10. Витрати на оформлення та сплату комісії разом	89076,9
Відсотки	
11. Сума кредиту	1 875 930
12. Строк кредиту, років	3
13. Періодичність сплати відсотків (разів на рік)	12
14. Процентна ставка за кредитом, %	20
15. Щомісячна виплата за кредитом (ануїтет)	69716,3
16. Нарощена сума боргу за весь період кредитування	2509786,8
17. Нарховані проценти за весь період кредитування	633856,8
Податкова економія	
18. ПДВ (20%) до зарахування при купівлі обладнання	446 650
19. Вартість обладнання без ПДВ	2 233 250
20. Нархована амортизація за період кредитування	1 291 097,66
21. Зменшення бази оподаткування за податком на прибуток	1924954,46
22. Сума податкової економії разом (0,18*р.21)	346491,8
23. Виплати за кредитом разом з урахуванням податкової економії	2163295
24. Щомісячний платіж, в т. ч. страхові платежі	74182,8
25. Одноразові витрати на оформлення та сплату комісії	89076,9
36. Сукупні витрати з урахуванням амортизації та податкової економії	3704263,6

В цій таблиці сума періодичної кредитної виплати визначена за формулою розрахунку ануїтетного платежу (для цього використано фінансову функцію ПЛТ табличного процесору Excel). Перевірку здійснено за формулою [29]

$$A = S * \left(P + \frac{P}{(1+P)^N - 1} \right) \quad (3.3)$$

де А - сума ануїтетного платежу;

S – початкова сума кредиту;

P - річна відсоткова ставка;

N - кількість виплат за кредитом

$$A = 1875930 * \left((0,2/12) + \frac{0,2/12}{(1 + (0,2/12))^{36} - 1} \right) = 69716,3 \text{ грн.}$$

У таблиці 3.7 представлено розрахунок амортизаційних відрахувань по роках за умови, що буде використано метод прискореного зменшення залишкової вартості обладнання (виходячи з його корисного терміну експлуатації 8 років).

Таблиця 3.7 — Розрахунок суми амортизаційних відрахувань

Рік	Амортизаційні відрахування	Накопичена амортизація	Залишкова вартість
1	558 312,51	558 312,5	1 674 937,50
2	418 734,38	977 046,88	1 256 203,13
3	314 050,78	1 291 097,66	942 152,34
4	235 538,09	1 526 635,74	706 614,26
5	176 653,57	1 703 289,31	529 960,69
6	132 490,17	1 835 779,48	397 470,52
7	99 367,63	1 935 147,11	298 102,89
8	74 525,72	2 009 672,83	223 577,17

Отже, у разі використання кредиту, як способу фінансування оновлення основних виробничих засобів ПрАТ «ДТРЗ», сукупні витрати з урахуванням амортизації та податкової економії складатимуть 3704,26 тис. грн., щомісячний платіж, у т.ч. страхові виплати, складе 74,182 тис. грн., а одноразові витрати на сплату комісії – 89,076 тис. грн.

На другому етапі розраховують одноразові витрати, періодичну (в даному разі щоквартальну) суму лізингового платежу, сукупні витрати при купівлі

обладнання у лізинг за весь термін дії лізингової угоди. Розрахунки оформлено у вигляді таблиці 3.8.

Для отримання коректних результатів необхідно враховувати, що при придбанні основних фондів у фінансовий лізинг податкову економію (на податку на прибуток) підприємства отримують за рахунок віднесення на валові витрати суми амортизації та суми комісії лізингової компанії [30].

Таблиця 3.8 — Розрахунок витрат при купівлі обладнання у лізинг, грн.

Показник	Сума
<i>1</i>	<i>2</i>
1. Витрати на придбання обладнання (в т.ч. ПДВ)	2 679 900
2. Авансовий платіж, %	30
3. Сума авансового платежу	803 970
4. Витрати на страхування обладнання	160 794
5. Щорічна комісія (лізингова маржа)	40 198,5
Витрати на оформлення	
9. Витрати на оформлення довіреності	1580
10. Інші витрати	3250
11. Витрати на оформлення разом (Σ р.6-10)	4830
12. Витрати на оформлення та страхування разом (р.11+ р.4)	165624
Лізингові платежі	
13. Процентна ставка за лізинговим кредитом, %	14
14. Сума лізингового кредиту	1 875 930
15. Щоквартальна виплата за лізинговим кредитом (ануїтет)	131 992,45
16. Кредитні виплати у складі лізингового платежу за весь період	2 639 849,1
17. ПДВ до зарахування при купівлі обладнання	446 650
18. Нарахована амортизація за період лізингу	1 703 289,31
19. Щоквартальне нарахування амортизації (середнє за період)	85164,45
20. Щоквартальне відшкодування страхових виплат, витрат на оформлення та витрат зі сплати комісії	10877,6
21. Сукупні витрати при купівлі у лізинг	4560690
22. Економія за податком на прибуток	342 770,73
23. Сукупні витрати при купівлі у лізинг з урахуванням податкової економії	4217919,3
24. Щоквартальна сума лізингового платежу	228034,5
25. Одноразові виплати	0

Визначення періодичної кредитної виплати у складі лізингового платежу здійснено за формулою розрахунку ануїтетного платежу. Правильність виконаних розрахунків доведено, використовуючи фінансову функцію ПЛТ

табличного процесору Excel. Графік кредитних виплат представлено у вигляді таблиці 3.9 (використано фінансові функції ОСПЛТ, ПРПЛТ). На його підставі складено графік лізингових платежів (таблиця 3.10).

Таблиця 3.9 — Графік кредитних виплат у складі лізингового платежу

Період (номер кварталу)	Залишок боргу на початок періоду	Виплата основного боргу	Виплата відсотків	Кредитні виплати разом
1	1 809 595,10	66 334,90	65 657,55	131 992,45
2	1 740 938,47	68 656,63	63 335,83	131 992,45
3	1 669 878,86	71 059,61	60 932,85	131 992,45
4	1 596 332,17	73 546,69	58 445,76	131 992,45
5	1 520 211,34	76 120,83	55 871,63	131 992,45
6	1 441 426,28	78 785,06	53 207,40	131 992,45
7	1 359 883,74	81 542,54	50 449,92	131 992,45
8	1 275 487,22	84 396,52	47 595,93	131 992,45
9	1 188 136,82	87 350,40	44 642,05	131 992,45
10	1 097 729,15	90 407,67	41 584,79	131 992,45
11	1 004 157,22	93 571,93	38 420,52	131 992,45
12	907 310,27	96 846,95	35 145,50	131 992,45
13	807 073,67	100 236,60	31 755,86	131 992,45
14	703 328,79	103 744,88	28 247,58	131 992,45
15	595 952,85	107 375,95	24 616,51	131 992,45
16	484 818,74	111 134,11	20 858,35	131 992,45
17	369 794,94	115 023,80	16 968,66	131 992,45
18	250 745,31	119 049,63	12 942,82	131 992,45
19	127 528,94	123 216,37	8 776,09	131 992,45
20	0,00	127 528,94	4 463,51	131 992,45

Отже, у разі використання лізингу сукупні витрати ПрАТ «ДТРЗ» з урахуванням податкової економії складатимуть 4 217,92 тис. грн., щоквартальна сума лізингового платежу складе 228,035 тис. грн., а одноразових виплат не буде.

Порівняльний аналіз даних таблиць 3.6 та 3.8 свідчить, що сукупні витрати за лізинговим фінансуванням будуть вищими порівняно з кредитом на 513656 грн. Проте за критерієм витрат обрати найбільш вигідний для підприємства варіант фінансування придбання обладнання не є коректним через різне значення строку укладання кредитної та лізингової угоди (3 та 5 років відповідно).

Таблиця 3.10 — Графік лізингових платежів

Рік	Квартал	Кредитні виплати	Амортизаційні відрахування	Лізингова маржа	Інші виплати, в т.ч. страхування	Лізинговий платіж разом
2024	1	131 992,45	139 578,13	10 049,63	14 068,50	295 688,70
	2	131 992,45	139 578,13	10 049,63	14 068,50	295 688,70
	3	131 992,45	139 578,13	10 049,63	14 068,50	295 688,70
	4	131 992,45	139 578,13	10 049,63	14 068,50	295 688,70
2024	1	131 992,45	104 683,59	10 049,63	14 068,50	260 794,17
	2	131 992,45	104 683,59	10 049,63	14 068,50	260 794,17
	3	131 992,45	104 683,59	10 049,63	14 068,50	260 794,17
	4	131 992,45	104 683,59	10 049,63	14 068,50	260 794,17
2026	1	131 992,45	78 512,70	10 049,63	14 068,50	234 623,28
	2	131 992,45	78 512,70	10 049,63	14 068,50	234 623,28
	3	131 992,45	78 512,70	10 049,63	14 068,50	234 623,28
	4	131 992,45	78 512,70	10 049,63	14 068,50	234 623,28
2027	1	131 992,45	58 884,52	10 049,63	14 068,50	214 995,10
	2	131 992,45	58 884,52	10 049,63	14 068,50	214 995,10
	3	131 992,45	58 884,52	10 049,63	14 068,50	214 995,10
	4	131 992,45	58 884,52	10 049,63	14 068,50	214 995,10
2028	1	131 992,45	44 163,39	10 049,63	14 068,50	200 273,97
	2	131 992,45	44 163,39	10 049,63	14 068,50	200 273,97
	3	131 992,45	44 163,39	10 049,63	14 068,50	200 273,97
	4	131 992,45	44 163,39	10 049,63	14 068,50	200 273,97

В такому випадку єдиним критерієм для порівняння є дисконтовані грошові потоки, які генерують лізингові та кредитні операції [31]. За критерієм мінімальної теперішньої вартості витрат коштів є можливість обрати найбільш вигідний для підприємства варіант фінансування придбання обладнання для механічного цеху заводу.

Формули та розрахунки за ними представлено нижче:

$$CF_{(K)} = AP + \frac{\sum_{t=1}^{m \cdot n} (K\Pi_t - \Pi E_t + AB_t)}{(1+r)^t} + B_{\text{однораз}} + \frac{3B}{(1+r)^n} \quad (3.4)$$

$$CF_{(K)} = 4102267,22 \text{ грн.}$$

$$CF_{(L)} = AP + \frac{\sum_{t=1}^{m \cdot n} (J\Pi\Pi_t - \Pi E_t)}{(1+r)^t} + B_{\text{однораз}} + \frac{3B}{(1+r)^n} \quad (3.5)$$

$$CF_{(L)} = 3114306,30 \text{ грн.}$$

Після проведення розрахунків дисконтованих грошових потоків можна зробити такі висновки: за критерієм мінімальної теперішньої вартості витрат коштів підприємству ПрАТ «ДТРЗ» вигідніше за все обрати лізинг в якості фінансування інвестиційної операції, оскільки приведена теперішня вартість всіх майбутніх витрат буде менше на 987,96 тис. грн. порівняно з позиковим фінансуванням.

Після вибору джерел фінансування інвестиційного проекту слід провести оцінку його ефективності. За класичним підходом слід використати метод дисконтованих оцінок, який базується на показниках, що враховують часову та альтернативну вартість грошей. До таких показників відносять: чисту приведену вартість (NPV); внутрішню норму прибутковості (IRR); модифіковану внутрішню норму прибутковості (MIRR); дисконтований період окупності (DPP); індекс доходності (B/C).

Перш ніж здійснювати розрахунок показників ефективності за формулами, детально описаними в [32], необхідно скласти графік надходжень і витрат коштів за проектом (графік формування грошових потоків) та обґрунтувати такі параметри, як строк проекту T та ставка дисконтування r .

Оскільки на попередньому етапі розрахунків було доведено ефективність укладання лізингової угоди для фінансування придбання обладнання ПрАТ «ДТРЗ», то інвестиційні витрати за проектом IB по роках відповідатимуть сумі щорічного лізингового платежу впродовж п'ятирічного періоду, зменшеного на суму амортизаційних відрахувань. Амортизаційні відрахування в даному випадку розглядаються як витрати, але такі, що мають внутрішній характер, тобто не покидають меж підприємства. Відповідно їх сума розглядається як внутрішнє джерело фінансування та збільшує обсяг щорічного чистого грошового потоку.

Крім амортизаційних відрахувань сума грошового потоку в класичному вигляді включає величину щорічного чистого прибутку.

Ставку дисконтування інвестиційних показників прийнято на рівні 25%, що відповідає реальній економічній ситуації та може розглядатися як альтернативна ставка доходності на вкладений капітал.

Як видно з приведених розрахунків, інвестиційний проєкт оновлення виробничого обладнання буде реалізований впродовж п'яти років (таблиця 3.11).

Таблиця 3.11 – Розрахунок вигід та витрат за інвестиційним проєктом

Показники	2024	2025	2026	2027	2028
Виручка від реалізації	204275	213488,8	234502,9	248663,1	264522,9
Річні операційні витрати	201360	211428,0	229399,4	242016,3	256537,3
Операційний прибуток	2915,0	2060,8	5103,5	6646,8	7985,6
Коригування прибутку	1023,0	1441,0	1783,0	2675,0	2671,0
Податок на прибуток	340,6	111,6	597,7	714,9	956,6
Чистий прибуток	2574,4	1949,2	4505,8	5931,8	7029,0
Амортизація	558,3	418,7	314,1	235,6	176,7
Грошовий потік вигід номінальний	3132,7	2367,9	4819,9	6167,4	7205,7
Грошовий потік вигід дисконтований	2506,2	1515,5	2467,8	2526,2	2361,1
Витрати у складі лізингового платежу	624,44	624,4	624,4	624,4	624,4
Інші капітальні витрати, передбачені планом	4395,1	2197,6	2560	2780	3500
Грошовий потік витрат номінальний	5019,54	2822	3184,4	3404,4	4124,4
Грошовий потік витрат дисконтований	4015,63	1806,08	1630,4128	1394,44224	1351,4834
Чистий грошовий потік номінальний	-1886,8	-454,1	1635,5	2763,0	3081,3
Чистий грошовий потік дисконтований	-1509,4	-290,6	837,4	1131,7	1009,7

Використання нових верстатів дозволить збільшити якість ремонтів та збільшити їх кількість, що поряд з іншими модернізаційними заходами призведе до планомірного зростання доходу від реалізації. Річні операційні витрати

також будуть збільшуватися, проте темпи їх зростання є більш уповільненими порівняно зі збільшенням доходів.

Розрахунок величини чистого грошового доходу в номінальній оцінці показав, що проєкт окупиться в третьому році. Обчислення, проведені на підставі дисконтованих показників, дозволяють зробити такий самий висновок.

Розрахунок розглянутих та інших показників ефективності інвестиційного проєкту здійснено за допомогою фінансових функцій Excel та зведено в таблицю 3.12.

Таблиця 3.12 — Показники ефективності інвестиційного проєкту придбання виробничого обладнання

Найменування показника	Значення
Ставка дисконтування	25%
Простий період окупності PP	2,27 роки
Дисконтований період окупності, DPP	2,35 роки
Чистий приведений дохід, NPV	1178,8 тис. грн
Внутрішня норма прибутковості проєкту, IRR	19%
Модифікована норма рентабельності, MIRR	15%
Індекс доходності, В/С	1,12

Як видно з таблиці, абсолютний дохід від реалізації проєкту, відповідний показнику NPV за п'ять років становить 1178, 8 тис. грн, що є аргументом на користь його ефективності. Відповідно задовільним є значення індексу доходності $V/C > 1$.

В той же час за показником внутрішньої норми прибутковості спостерігається загрозна ситуація, що характеризується недостатньою міцністю проєкту. Оскільки даний проєкт крім суто економічних цілей передбачає і отримання позаекономічних результатів (поліпшення якості проведених ремонтів, покращення умов праці технологічного персоналу), то проєкт може бути прийнятий на підставі абсолютних показників доходності.

ВИСНОВКИ

В кваліфікаційній роботі бакалавра поставлено та вирішено актуальне завдання – дослідити теоретичні та методичні основи антикризового управління та розробити заходи щодо запобігання кризи на підприємстві.

1. Впровадження системи антикризового управління обумовлено необхідністю реалізації заходів, спрямованих на своєчасне розпізнавання кризи, її діагностику та оперативне вживання заходів щодо усунення (мінімізації) її наслідків на підприємстві. Отже, виділяють три підходи до визначення поняття антикризового менеджменту: антикризове управління як управління в умовах кризи, що настала, спрямоване на вихід із кризової ситуації та стабілізацію становища суб'єкта господарювання, антикризове управління як процес, спрямований на недопущення та уникнення появи кризових ситуацій суб'єкта господарювання та антикризове управління як комплекс антикризових превентивних та реактивних заходів. Останній підхід до визначення вважається найбільш вдалим, тому що базується на принципі комплексності і охоплює всі етапи антикризового управління.

2. Антикризове управління на підприємстві, має бути постійно діючим елементом усіх основних напрямків менеджменту і вимагати від керівників освоєння практичних навиків передбачення і розпізнавання криз, усунення негативних наслідків, виникаючих негативних чинників.

Створення системи антикризового менеджменту має базуватися на певних принципах, дотримання яких забезпечить максимальну ефективність подолання чи попередження кризи на підприємстві.

3. На сьогоднішній день існує велика різноманітність методів та інструментів антикризового менеджменту, а також методів діагностики та прогнозування кризового стану на підприємстві.

4. Діагностику фінансово-економічного стану з метою розпізнавання кризи здійснено за даними ПрАТ «ДТРЗ», яке спеціалізується на ремонті

пересувного складу залізниць. Виконаний на першому етапі аналіз техніко-економічних показників показав, що за останні роки підприємство збільшило обсяги виробництва та реалізації продукції (послуг ремонту), проте спостерігалося недовиконання їх планових показників. Підприємство забезпечує зростання ефективності використання основних засобів (рівень фондівіддачі зростає), проте їх знос щороку збільшується і в 2023 році становить вже 58%. В цілому можна стверджувати, що на заводі застосовується старе обладнання, яке потребує коштовного ремонту і оновлення.

На ПрАТ «ДТРЗ» зростає кількість персоналу, а також збільшується продуктивність його праці в грошових вимірниках.

5. Діагностику фінансового стану розпочато з аналізу майна та джерел його фінансування. Встановлено, що майно підприємства збільшилося за 2022-2023 рр. в 1,9 рази. Це свідчить про те, що діяльність підприємства розширюється, зростає його економічний потенціал. В той же час значно збільшилась сума заборгованості підприємства, а також порушилося співвідношення власних і сторонніх боргів у бік випереджаючого зростання останніх, що є загрозою платоспроможності та фінансової стійкості. Розрахунок однойменних коефіцієнтів підтвердив ці висновки та засвідчив, що підприємство з року в рік все більше залежить від кредиторів.

Аналіз показника власних оборотних коштів вказує на їх нестабільність на підприємстві. Зниження коефіцієнта покриття свідчить про те, що платоспроможність поступово знижується.

Аналіз прибутку та рентабельності показав, що досліджуване підприємство поступово нарощує обсяги діяльності та одночасно забезпечує зростання віддачі на вкладені кошти. Так, динаміка показників рентабельності активів та власного капіталу, визначена за показниками як валового, так і чистого прибутку, орієнтована на збільшення. Проте досягнуті фактичні значення зазначених показників не є високими. Навіть у найсприятливішому 2023 році рівень економічної рентабельності за чистим прибутком є замалим і становить 2,2%.

Аналогічною є зміна показника рентабельності продажів. Його аналіз показав, що в 2021 році підприємство з кожної гривні доходу отримувало 0,14 коп. чистого прибутку, а в 2023 р. – майже дві копійки. Отже, позитивно оцінюється зростання показника, проте його абсолютне, навіть максимальне значення, є критично малим.

В цілому з позицій вирішення задачі завчасного розпізнавання ознак кризи на підприємстві, окреслені зміни потребують превентивного реагування з боку керівництва підприємства.

6. Виконаний СВОТ-аналіз показав, що незважаючи на негативні ознаки в економічному стані, ринкові фактори вказують на існування перспективних можливостей розвитку підприємства. Переважно вони мають стратегічний характер і пов'язані з реалізацією ефективних інвестиційних проєктів.

7. Оцінку ймовірності банкрутства ПрАТ «ДТРЗ» виконано з використанням зарубіжних та вітчизняної моделі. Суперечливість отриманих результатів при використанні зарубіжних моделей вказує на недосконалість існуючих підходів до визначення загрози банкрутства, особливо з метою раннього виявлення сигналів про можливу кризу та негайного реагування на них. Крім того, достовірність зарубіжних моделей є недостатньо високою.

Використання моделі вітчизняного науковця А. Матвійчука дозволило встановити загрозу фінансової кризи досліджуваного підприємства в довгостроковому періоді. На даному етапі криза є латентною (прихованою).

8. На підставі проведеної діагностики встановлено, що антикризове управління на ПрАТ «ДТРЗ» має носити превентивний характер, а в основу розроблюваного механізму антикризового управління має бути покладено методи, способи, інструменти, що дозволяють розпізнати кризові явища завчасно, ще до появи їх проявів на підприємстві.

9. Для підвищення ефективності превентивного антикризового управління з метою впровадження адекватних профілактичних заходів в роботі використано науково-методичний підхід до виявлення складності кризової ситуації на основі індексу зміни прибутку. На його підставі доведено, що на

підприємстві має місце перша фаза латентної кризи. За наявності цієї фази слід упроваджувати антикризові заходи, спрямовані на використання всіх можливостей, які дадуть змогу оптимізувати величину прибутку та підвищити спроможність виконувати свої зобов'язання, а також здійснювати розвиток підприємства на основі реалізації інвестиційних проєктів та програм.

10. В роботі обґрунтовано доцільність придбання нового токарного верстату TL-2 американської фірми HaasAutomation, який буде експлуатуватися в механічному цеху заводу. Його використання дозволить підвищити якість чорнової та чистової обробки деталей.

11. На підставі запропонованої методики порівняння ефективності лізингових та кредитних операцій доведено, що підприємству для придбання нового обладнання краще використати такий спосіб фінансування як лізинг. В якості критерію для порівняння було запропоновано використовувати дисконтовані грошові потоки витрат лізингових та кредитних операцій.

Розрахунок показників ефективності інвестиційного проєкту, що пропонується до реалізації, показав, що він є економічно доцільним, окупиться через 2,35 роки, забезпечить абсолютний дохід в сумі 1178,8 тис. грн.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Головач К. С. Концептуальні підходи до поняття антикризового управління. *Кооперативні читання: 2015 рік* : матеріали Всеукр. наук.–практ. інтернет–конф. (3 квіт. 2015 р.). Житомир : ЖНАЕУ, 2015. С. 223–227.
2. Панасенко Н.М., Войтович М.В. Психологічні особливості подолання особистістю життєвих криз. *Актуальні проблеми психології*. 2017. (16). С. 126-135. URL : <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v5/i16/16.pdf> (дата звернення 04.05.2024).
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. 864 с
4. Хандій О.О. Антикризові інструменти управління підприємством: практичні аспекти реалізації. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 2012, (4). С. 186-192. URL : https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2012_4_186_192.pdf (дата звернення 05.05.2024).
5. Салига С.Я., Ляшенко Є.І., Дацій Н.В., Корецька С.О. Антикризове фінансове управління підприємством: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 208 с.
6. Вербівська Л.В., Кушнір І.В., Романюк А.С. Діагностика кризового стану підприємств у сучасних умовах господарювання. *Молодий вчений*. 2018. 12 (64). С.250-255.
7. Кондратенко Н.О. Сучасні підходи до формування системи антикризового фінансового управління організацією. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка»*. 2017. 4(32). С. 51-54.
8. Кальченко О. М. Санація як спосіб запобігання банкрутству підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. 1(21). С. 220–228. URL : <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/211434> (дата звернення 07.05.2024).

9. Kundenko A., Dorosh M., Baraniuk I., Itchenko D. Crisis management of small and medium businesses in regional economic policy system. *Economic Annals-XXI*. 2015. № 5-6. P. 108–111.
10. Сарай Н. Необхідність проведення фінансової діагностики підприємства/ *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2015. (20). С. 32-37.
11. Савчук Я.О. Моделювання фінансової діагностики підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2017. (3). С. 83-88.
12. Methodology of corporate financial diagnostics in the period of a crisis / I. Mihus, M. Denysenko, I. Rumyk, S. Pletenetska, M. Laptiev, V. Kupriichuk. *AD ALTA : Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Volume 11, Issue 1, Special Issue XV. P. 52-55. URL : <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/18302> (дата звернення 10.05.2024).
13. Кость Я.О. Діагностика фінансово-господарської діяльності промислового підприємства: моногр. Нац. акад. наук України, Ін-т економіки пром-сті. Донецьк; Луцьк, 2012. 200 с.
14. Тігова Т. Аналіз фінансової звітності. К.: ЦНЛ, 2019. 268 с.
15. Приймак С.В. Фінансовий аналіз. Практикум. Львів, 2021. 264 с.
16. Офіційний сайт ПрАТ «ДТРЗ». URL : <https://dtrz.com.ua/category/%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B7/> (дата звернення 15.05.2024).
17. Багацька К.В., Говорушко Т.А., Шеремет О.О. Фінансовий аналіз: Підручник. К., 2014. 320 с.
18. Волкова Н. А., Подвальна Н. Е., Семенова К. Д. Економічний аналіз: Навч. посібник. Одеса: ППЦ «Белка». 2020. 240 с.
19. Вакульчик О.М., Протасова Є.В. Управління структурою капіталу для підвищення рівня фінансової стійкості та економічної безпеки підприємства. *СХІДНА ЄВРОПА: ЕКОНОМІКА, БІЗНЕС ТА УПРАВЛІННЯ*. 2018. 2 (13). С. 56-60. URL : https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/13_2018/11.pdf (дата звернення 17.05.2024).

20. Слободянюк О.В., Ковтунова Н.С. Особливості управління оборотними активами підприємства в сучасних умовах господарювання. *Держава та регіони*. 2018. 6 (105). С. 73-38.
21. Хринюк О. С., Бова В.А. Моделі розрахунку ймовірності банкрутства як метод оцінки фінансового потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/46.pdf
22. Юнацький М.О. Використання дискримінантного аналізу для оцінювання ймовірності банкрутства підприємства (на прикладі ПАТ «ЦГЗК»). *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. (14). С. 249–256.
23. Іщенко Н.А. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства та шляхи його стабілізації. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2017. (31). С. 256-265. URL : <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/b3406689-83ba-4e8b-830f-16fc5f469860/content> (дата звернення 21.05.2024).
24. Янковець Т. М., Чернюк Ю. В. Порівняння сучасних моделей діагностики ймовірності банкрутства підприємства: закордонний та вітчизняний досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 58–62. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2016/14.pdf (дата звернення 22.05.2024).
25. Mihalovič, Matúš. Performance Comparison of Multiple Discriminant Analysis and Logit Models in Bankruptcy Prediction. *Economics & Sociology*. 2016. 9. 101-118. 10.14254/2071-789X.2016/9-4/6 (дата звернення 28.05.2024).
26. Матвійчук А.В. Діагностика банкрутства підприємств. *Економіка України*. 2007. №4. С. 20-28.
27. Дробишева О. О., Коваленко О. В. Визначення індикаторів для моніторингу кризи розвитку соціально-економічної системи. Теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування стратегії сталого розвитку соціально-економічної системи в умовах інтеграції та глобалізації: монографія / за заг. ред. І. Ю. Швець. Сімферополь : ДІАЙПШ, 2013. С. 56–62.

28. Дробишева О. О. Діагностика банкрутства машинобудівних підприємств на основі дискримінантного аналізу. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності* : зб. наук. праць. Маріуполь : ПДТУ, 2011. Т. 3. С. 107–112.

29. Баранець Г.В. Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни «Економіка логістики» для бакалаврів спеціальності 073 Менеджмент освітньо-професійної програми Менеджмент / Г.В. Баранець ; «Нац. техн. ун-т. «Дніпровська політехніка». Д. : НТУ «ДП», 2022. 53 с.

30. Збідняков А. Порівняння лізингу та кредиту. URL : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/17805/1/72-Zbidnyakov.pdf> (дата звернення 07.06.2024)

31. Щегельська М. Банківський кредит чи фінансовий лізинг: що вигідніше? URL : <http://cyberbrains.org.ua/uk/bankivskij-kredyt-chy-finansovij-lisyng> (дата звернення 12.06.2024)

32. Швець В.Я. Трансфер інновацій у логістичних системах: навч. посіб. /В.Я. Швець, Г.В. Баранець ; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ, 2015. 219 с.

ДОДАТОК А

Фінансова звітність ПрАТ «Дніпропетровський
тепловозоремонтний завод» за 2023 р.

Підприємство	ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ТЕПЛОВОЗОРЕМОНТНИЙ ЗАВОД"	за ЄДРПОУ	00659101
Територія		за КОАТУУ	1210137500
Організаційно-правова форма господарювання	Акціонерне товариство	за КОПФГ	230
Вид економічної діяльності		за КВЕД	33.17
Середня кількість працівників	1324		
Одиниця виміру: тис.грн. без десяткового знака			

Баланс (Звіт про фінансовий стан)
на 31.12.2023 р.

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду	На дату переходу на міжнародні стандарти фінансової звітності
I. Необоротні активи				
Нематеріальні активи:	1000	3175	3175	0
первісна вартість	1001	3300	3175	0
накопичена амортизація	1002	125	0	0
Незавершені капітальні інве-	1005	501	323	0
Основні засоби:	1010	89509	84551	0
первісна вартість	1011	194428	195540	0
знос	1012	104919	110989	0
Інвестиційна нерухомість:	1015	0	0	0
первісна вартість	1016	0	0	0
знос	1017	0	0	0
Довгострокові біологічні активи:	1020	0	0	0
первісна вартість	1021	0	0	0

накопичена амортизація	1022	0	0	0
Довгострокові фінансові інве-				
інші фінансові інвестиції	1035	0	0	0
Довгострокова дебіторська за-	1040	521	395	0
Відстрочені податкові активи	1045	0	0	0
Гудвіл	1050	0	0	0
Відстрочені аквізиційні витрати	1060	0	0	0
Залишок коштів у централізо-	1065	0	0	0
Інші необоротні активи	1090	0	0	0
Усього за розділом I	1095	93706	88444	0
II. Оборотні активи				
Запаси	1100	17195	33682	0
Виробничі запаси	1101	12790	15282	0
Незавершене виробництво	1102	4186	18011	0
Готова продукція	1103	219	389	0
Товари	1104	0	0	0
Поточні біологічні активи	1110	0	0	0
Депозити перестрахування	1115	0	0	0
Векселі одержані	1120	0	0	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	47474	82027	0
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	4068	3195	0
з бюджетом	1135	1	0	0
у тому числі з податку на при-	1136	0	0	0
з нарахованих доходів	1140	0	0	0
із внутрішніх розрахунків	1145	0	0	0
Інша поточна дебіторська за-	1155	135	372	0

Поточні фінансові інвестиції	1160	0	0	0
Гроші та їх еквіваленти	1165	20	211	0
Готівка	1166	0	0	0
Рахунки в банках	1167	20	211	0
Витрати майбутніх періодів	1170	8	14	0
Частка перестраховика в стра-	1180	0	0	0
в том числі в:				
резервах збитків або резервах	1182	0	0	0
резервах незароблених премій	1183	0	0	0
інших страхових резервах	1184	0	0	0
Інші оборотні активи	1190	217	116	0
Усього за розділом II	1195	69118	119617	0
III. Необоротні активи. втри-	1200	0	0	0
Баланс	1300	162824	208061	0

Пасив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду	На дату переходу на міжнародні стандарти фінансової звітності
I. Власний капітал				
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	71426	71426	0
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401	0	0	0
Капітал у дооцінках	1405	31179	27921	0
Додатковий капітал	1410	9815	10597	0
Емісійний дохід	1411	0	0	0
Накопичені курсові різниці	1412	0	0	0

Резервний капітал	1415	1653	1857	0
Нерозподілений прибуток	1420	5546	11338	0
Неоплачений капітал	1425	(0)	(0)	(0)
Вилучений капітал	1430	(0)	(0)	(0)
Інші резерви	1435	0	0	0
Усього за розділом I	1495	119619	123139	0
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення				
Відстрочені податкові зо-	1500	1645	3158	0
Пенсійні зобов'язання	1505	0	0	0
Довгострокові кредити банків	1510	0	0	0
Інші довгострокові зо-	1515	0	0	0
Довгострокові забезпечення	1520	0	4349	0
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	0	0	0
Цільове фінансування	1525	0	0	0
Благодійна допомога	1526	0	0	0
Страхові резерви, у тому числі:	1530	0	0	0
резерв довгострокових зобов'язань; (на початок звітної періоду)	1531	0	0	0
резерв збитків або резерв на-	1532	0	0	0
резерв незароблених премій; (на початок звітної періоду)	1533	0	0	0
інші страхові резерви; (на поча-	1534	0	0	0
Інвестиційні контракти;	1535	0	0	0
Призовий фонд	1540	0	0	0
Резерв на виплату джек-поту	1545	0	0	0

Усього за розділом II	1595	1645	7507	0
III. Поточні зобов'язання і забезпечення				
Короткострокові кредити банків	1600	1741	4848	0
Векселі видані	1605	0	0	0
Поточна кредиторська заборго-	1610	0	0	0
за товари, роботи, послуги	1615	22265	60356	0
за розрахунками з бюджетом	1620	4598	2847	0
за у тому числі з податку на прибуток	1621	731	1280	0
за розрахунками зі страхування	1625	2463	2760	0
за розрахунками з оплати праці	1630	4863	5888	0
за одержаними авансами	1635	970	10	0
за розрахунками з учасниками	1640	0	0	0
із внутрішніх розрахунків	1645	0	0	0
за страховою діяльністю	1650	0	0	0
Поточні забезпечення	1660	3802	0	0
Доходи майбутніх періодів	1665	0	0	0
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	0	0	0
Інші поточні зобов'язання	1690	858	706	0
Усього за розділом III	1695	41560	77415	0
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, ут- римуваними для продажу, та групами вибуття	1700	0	0	0
V. Чиста вартість активів не-	1800	0	0	0
Баланс	1900	162824	208061	0

**Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 2023 рік**

I ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	222699	212382
Чисті зароблені страхові премії	2010	0	0
Премії підписані, валова сума	2011	0	0
Премії, передані у перестраховання	2012	0	0
Зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013	0	0
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	2014	0	0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(184083)	(182339)
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	2070	0	0
Валовий: прибуток	2090	38616	30043
Валовий: збиток	2095	(0)	(0)
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105	0	0
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110	0	0
Зміна інших страхових резервів, валова сума	2111	0	0
Зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112	0	0
Інші операційні доходи	2120	1704	1940
Інші доходи	2240	935	466
Дохід від благодійної допомоги	2241	0	0
Фінансові витрати	2250	(209)	(690)
Втрати від участі в капіталі	2255	(0)	(0)
Інші витрати	2270	(240)	(2)
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275	0	0
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	8799	2946
Фінансовий результат до оподаткування: збиток	2295	(0)	(0)
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	-4722	-1899
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	0	0
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	4077	1047
Чистий фінансовий результат: збиток	2355	(0)	(0)

II. СУКУПНИЙ ДОХІД

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	-3258	10334
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	0	0
Накопичені курсові різниці	2410	0	0
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	0	0
Інший сукупний дохід	2445	-33	-17
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	-3291	10317
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	0	0
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	-3291	10317
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	786	11364

III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Матеріальні затрати	2500	129227	121232
Витрати на оплату праці	2505	60055	51983
Відрахування на соціальні заходи	2510	23163	20050
Амортизація	2515	6770	4723
Інші операційні витрати	2520	10282	4100
Разом	2550	229497	202088